

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KEÇİ YETİŞTİREN TARIM İŞLETMELERİNİN
EKONOMİK ANALİZİ:
ÇANAKKALE İLİ MERKEZ İLÇESİ ÖRNEĞİ

DUYGU ÇITAK
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Tezin Sunulduğu Tarih: 10.10.2011

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Duygu AKTÜRK

ÇANAKKALE

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

DUYGU ÇITAK tarafından **DOÇ. DR. DUYGU AKTÜRK** yönetiminde hazırlanan “**KEÇİ YETİŞTİREN TARIM İŞLETMELERİNİN EKONOMİK ANALİZİ: ÇANAKKALE İLİ MERKEZ İLÇESİ ÖRNEĞİ**” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Duygu AKTÜRK

Yönetici

Yrd. Doç. Dr. Ferhan SAVRAN

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Füsun TATLIDİL

Jüri Üyesi

Sıra No:

Tez Savunma Tarihi: 10/10/2011

Prof. Dr. İsmet KAYA

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

İNTİHAL (AŞIRMA) BEYAN SAYFASI

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Duygu ÇITAK

TEŞEKKÜR

Bu tezin yürütülmesinde, çalışmam boyunca benden yardımlarını esirgemeyen saygı değer danışman hocam Doç. Dr. Duygu AKTÜRK' e, çalışma süresince tüm zorluklarda bana destek olan arkadaşlarıma, sağladıkları yardım ve katkılardan dolayı Bengül ve Timuçin EVEREST'e ve hayatımın her anında yanımda olan değerli aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Duygu ÇITAK

SİMGELER VE KISALTMALAR

BBHB	Büyükbaş Hayvan Birimi
BG	Beygir Gücü
Da	Dekar
DSİ	Devlet Su İşleri
EİB	Erkek İşgücü Birimi
EİG	Erkek İş Günü
Ha	Hektar
PDKA	Prodüktif Demirbaş Kıymet Artışı
TDM	Toplam Değişen Masraflar
TSM	Toplam Sabit Masraflar
TL	Türk Lirası
%	Yüzde Oranı

ÖZET

KEÇİ YETİŞTİREN TARIM İŞLETMELERİNİN EKONOMİK ANALİZİ: ÇANAKKALE İLİ MERKEZ İLÇESİ ÖRNEĞİ

Duygu ÇITAK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Duygu AKTÜRK

10/10/2011, 72

Bu araştırmada Çanakkale İli Merkez İlçesi'nde keçi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinin ekonomik analizi yapılmıştır. Araştırma materyalini basit tesadüfî örnekleme yöntemiyle seçilen 58 tarım işletmesinden anket yoluyla toplanan veriler oluşturmuştur. Örnek işletmeler hayvan sayılarının ortaya konulan dağılım dikkate alınarak 2 büyüklük grubuna (25-80 baş ve 81+ baş) ayrılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre incelenen işletmelerde aktif sermaye içinde çiftlik sermayesinin oranı % 54,68, işletme sermayesinin oranı % 45,32'dir. Hayvansal üretim değerinin % 85,94'ü keçi yetiştiriciliğinden elde edilmektedir. Keçi yetiştiriciliğinde üretim değerinin % 73,25'i süt üretim değerinden elde edilmektedir. Gayrisafi üretim değerinin % 19,46'sını bitkisel üretim değeri, % 80,54'ünü hayvansal üretim değeri oluşturmaktadır. Gayrisafi üretim değeri içinde en büyük payı keçi yetiştiriciliği (% 69,22) almaktadır. İşletmelerde elde edilen toplam aile gelirinin % 96,32'si tarımsal gelir, % 3,68'i tarım dışı gelirdir. Ekonomik analiz sonucunda büyük işletmelerin küçük işletmelere oranla daha başarılı olduğu belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Keçi, ekonomik analiz, Çanakkale

ABSTRACT

ECONOMIC ANALYSIS OF THE GOAT BREEDING FARM: A CASE STUDY AT ÇANAKKALE'S CENTRAL DISTRICT

Duygu ÇITAK

Çanakkale Onsekiz Mart University

Graduate School of Science and Engineering

Chair for Agricultural Economics Thesis of Master of Science

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Duygu AKTÜRK

10/10/2011, 72

In this study, economic analysis of goat breeding farming in central district of Çanakkale province has been conducted. Experimental material of this study was obtained from 58 agricultural farms by surveying and choosing simple random sampling method. Agricultural farms were distinguished into two groups as their animal distribution size took into consideration (25-80 head and 81+ head).

Consequence of the study, active capital of experimented farms have 54,68% of farm capital and 45,32 % of working capital. 85,94 % of livestock potential has been obtained from goat breeding and 73,25 % goat breeding value of production has been obtained by milk production. According to farm survey, 80,54 % and 19,46 % of gross production value has been consist from livestock and plant production respectively. Goat production with 69,22 % takes the biggest portion of gross production has been detected consequence of the survey. In those farms, it was investigated that 96,32 % and 3,68 % of family income come from agricultural production and other revenue respectively. As a result of economic analyses of this study, it was determined that large farms are more successful than small farms.

Keywords: Goat, economic analyses, Çanakkale

İÇERİK	Sayfa
TEZ SINAVI SONUÇ FORMU	ii
İNTİHAL (AŞIRMA) BEYAN SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR	iv
SİMGELER VE KISALTMALAR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
BÖLÜM 1 - GİRİŞ	1
BÖLÜM 2 - ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	5
BÖLÜM 3 - MATERYAL VE YÖNTEM.....	8
3.1. Materyal	8
3.2. Yöntem	8
3.2.1. Örneklem Aşamasında Uygulanan Yöntem	8
3.2.2. Anket Aşamasında Uygulanan Yöntem.....	9
3.2.3. İncelenen İşletmelerin Analizinde Kullanılan Yöntem	11
BÖLÜM 4 - ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA	13
4.1. KEÇİ YETİŞTİRİCİLİĞİ.....	13
4.1.1. Dünya’da Keçi Yetiştiriciliği.....	13
4.1.1.1. Dünya’da Keçi Varlığı	13
4.1.1.2. Dünya’da Keçi Sütü Üretim Miktarı	14
4.1.1.3. Dünya’da Keçi Eti Üretim Miktarı	15
4.1.2. Türkiye’de Keçi Yetiştiriciliği	16
4.1.2.1. Türkiye’de Yıllara Göre Keçi Varlığının Değişimi.....	16
4.1.2.2. Türkiye’de Keçi Sütü Üretim Miktarı	16
4.1.2.2. Türkiye’de Keçi Eti Üretim Miktarı	17
4.2. Araştırma Yöresi Hakkında Genel Bilgiler.....	18
4.2.1. Coğrafi Durum	18
4.2.2. İklim	18
4.2.3. Nüfus Durumu.....	19
4.2.4. Arazi Varlığı ve Kullanım Durumu	19
4.2.5. Tarımsal İşletme Büyüklükleri.....	20
4.2.6. Tarımsal Üretim.....	21
4.2.6.1. Bitkisel Üretim.....	21

4.2.6.2. Hayvan Varlığı ve Hayvansal Üretim	26
4.2.7. Tarım Tekniği ve Girdi Kullanımı	27
4.2.7.1. Tarımsal Alet Makine Varlığı	27
4.2.7.2. Sulanan Alan	28
4.3. Damızlık Koyun-Keçi Yetiştirici Birlikleri Hakkında Genel Bilgiler.....	30
4.4. İncelenen İşletmelerin Ekonomik Analizi	31
4.4.1. İncelenen İşletmelerin Arazi Varlığı ve Dağılımı.....	31
4.4.2. İncelenen İşletmelerde Arazi Tasarruf Şekli ve Parçalılık Durumu	31
4.4.3. İncelenen İşletmelerde Hayvan Varlığı.....	32
4.4.4. İşletmelerde Nüfusun Yapısı, Eğitim ve İşgücü Durumu	33
4.4.4.1. Nüfus ve Eğitim Durumu	33
4.4.4.2. İşgücü	34
4.4.4.3. Çekigücü	35
4.4.5. İncelenen İşletmelerde Sermaye Durumu	36
4.4.5.1. Aktif Sermaye	36
4.4.5.1.1. Çiftlik Sermayesi	37
4.4.5.1.1.1. Toprak Sermayesi.....	40
4.4.5.1.1.2. Arazi Islahı Sermayesi.....	40
4.4.5.1.1.3. Bina Sermayesi.....	41
4.4.5.1.1.4. Bitki Sermayesi	42
4.4.5.1.2. İşletme Sermayesi	42
4.4.5.1.2.1. Hayvan Sermayesi	44
4.4.5.1.2.2. Alet Makine Sermayesi	45
4.4.5.1.2.3. Malzeme-Mühimmat Sermayesi.....	46
4.4.5.1.2.4. Para Sermayesi.....	47
4.4.5.2. Pasif Sermaye	47
4.4.5.2.1. Yabancı Sermaye	47
4.4.5.2.1.1. Borçlar	48
4.4.5.2.1.2. Kiraya ve Ortağa Tutulan Arazi Değeri.....	48
4.4.5.2.2. Öz Sermaye	48
4.4.6. İncelenen İşletmelerin Yıllık Faaliyet Sonuçları.....	50
4.4.6.1. Gayri Safi Üretim Değeri	50
4.4.6.2. Gayrisaf Hasıla	54

4.4.6.3. İşletme Masrafları	55
4.4.6.3.1. Değişen Masraflar	56
4.4.6.3.2. Sabit Masraflar	58
4.4.6.3.3. Toplam Masraflar	58
4.4.6.4. İncelenen İşletmelerde Brüt Kar	59
4.4.6.5. İncelenen İşletmelerde Saf Hasıla	60
4.4.6.6. İncelenen İşletmelerde Tarımsal gelir	60
4.4.6.7. Toplam Aile Geliri	62
4.4.6.8. Rantabilite Oranları	62
BÖLÜM 5 - SONUÇ ve ÖNERİLER	65
KAYNAKLAR.....	70
Çizelgeler.....	I
Özgeçmiş	III

BÖLÜM 1**GİRİŞ**

Ülkemiz nüfusunun yaklaşık % 27'si tarımla uğraşmasına rağmen hayvancılık sektörü istenilen düzeye ulaşamamıştır (Anonim, 2008). Ülkemiz 45 milyon baş civarındaki hayvan varlığı ile dünya hayvancılığında önemli bir yere sahiptir. Fakat et, süt ve diğer hayvansal ürünlerin üretimi ve tüketimi açısından bu yeri muhafaza edememektedir. Bunun başlıca sebebi, hayvan başına verimin düşük olması, hayvanların büyük bir bölümünün düşük verimli yerli ırklardan oluşması, yem fiyatlarıyla ürün fiyatları arasındaki dengesizlik, hastalıkla mücadelenin yetersizliği, pazarlama zincirinin uzunluğu ve örgütlenmenin yetersiz oluşudur.

Ülkemizde et ve süt gibi hayvansal ürünlerin üretimi bu ürünlerin talebini karşılaması bakımından yeterli değildir. Bu ürünlerin kişi başına tüketim miktarları gelişmiş ülkelerdeki tüketim miktarları ile karşılaştırıldığında düşüktür. Kişi başına gelirin ülkemizde yetersiz oluşu fiyatları nispeten yüksek olan hayvansal gıda maddelerine olan talebi oldukça sınırlamıştır. Ülkemizde refah düzeyinin yükselmesi ile hayvansal ürünler tüketimi de artacaktır. Artan talebin karşılanması ise ilk planda bu ürünlerin ülke içi üretiminin artırılması ile mümkün olabilecektir.

İnsan vücudunun günlük protein ihtiyacının her kg vücut ağırlığı için yaklaşık 1 gr olduğu bilinmektedir. Buna göre dengeli ve sağlıklı beslenmede et ve yumurta yanında süt ve süt ürünlerinin önemi tartışılmaz bir gerçektir.

Bilindiği üzere keçi, süt verim yönü ön planda olan eti, derisi, kılı ve tiftiği ile çok yönlü verime sahip bir çiftlik hayvanıdır. Özellikle kırsal kesimde yaşayanlar için hayvansal protein kaynağı açısından önemli bir yere sahiptir.

Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, genel olarak zayıf meralar ile nadas, anız ve bitkisel üretime uygun olmayan alanları değerlendirerek et, süt, yapağı, kıl ve deri gibi ürünlere dönüştüren bir üretim etkinliğidir. Türkiye'nin doğal kaynaklarının, özellikle çayır-meraların koyun ve keçi türlerine daha uygun oluşu, özellikle kırsal kesimdeki halkın tüketim alışkanlıkları gibi etmenler, küçükbaş yetiştiriciliği için uygun bir ortam yaratmıştır (Kaymakçı ve ark., 2005).

Keçi yetiştiriciliği Dünya'nın farklı yerlerinde yapıldığı ve keçinin tarihin çok eski zamanlarından itibaren evcilleştirildiği bilinmektedir. Bu dönemlerde keçinin eti, sütü ve derisinden başka çeki gücünden de yararlandırıldığı düşünülmektedir. Ayrıca keçinin, çoğu kez kutsal bir varlık olarak görüldüğü de dile getirilmektedir (Kor, 2004).

Tarih içerisinde uzun bir geçmişe sahip olan keçi yetiştiriciliği dünyada ve ülkemizde bugün de bir tarımsal faaliyet alanı ve hayvansal üretimin bir kolu olarak sürdürülmektedir (Kor, 2004).

2009 yılı FAO verilerine göre dünyadaki 879.744.635 baş keçi varlığının yarısından fazlası Asya kıtasındaki ülkelerde toplanmıştır. Keçi varlığının en fazla bulunduğu üç ülke sırasıyla Hindistan, Çin ve Pakistan'dır. Bu üç ülke Dünya keçi varlığının % 38,28'ü gibi büyük bir bölümüne sahiptir. Dünya keçi varlığının % 0,6'sı Türkiye'de bulunmaktadır. Sahip olduğu keçi varlığı ile Avrupa, Akdeniz ve komşu ülkeler arasında önemli bir yere sahiptir. Et, süt ve deri ürünleri bakımından en yüksek üretim yine Asya kıtasında gerçekleştirilmiştir. Türkiye % 0,07 oranında keçi eti, % 1,24 keçi sütü ve % 0,44 oranında keçi derisi üretimi ile Dünyadaki önemli ülkeler arasında yer almaktadır (Anonim, 2011a).

Türkiye'de 3.076.650 tarım işletmesi bulunmakta ve bu işletmelerin % 2,36'sında yalnızca hayvancılık yapılmaktadır. Diğer yandan, bu işletmelerin % 67,42'sinde bitkisel ve hayvansal üretim birlikte gerçekleştirilmektedir (Anonim, 2011b).

Türkiye'de de keçi yetiştiriciliği genellikle gelir düzeyleri düşük ve başlıca gelir kaynakları orman işçiliği ile kıl keçisi yetiştiriciliği olan orman köylüsü tarafından yapılmaktadır. Sütçü ırklar Türkiye keçi varlığı içinde sayıca en küçük grubu oluşturmaktadır. Bunlardan Saanen, Malta ve melezleri Ege kıyı şeridi ve Marmara Bölgesi'nde, Kilis keçisi ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yayılma göstermişlerdir (Şengonca ve ark., 2003; Kaymakçı ve ark., 2005).

Türkiye keçi varlığı yönünden öneme sahip ülkelere biridir. Türkiye'de 2009 yılı verilerine göre toplam keçi varlığı 5.128.285 baş olup, dünya keçi varlığı içinde yaklaşık % 0,6'lık bir paya sahiptir. Toplam keçi varlığımızın % 97,13'ü kıl keçisinden, % 2,87'si ise tiftik keçilerinden oluşmaktadır. Türkiye'de toplam kırmızı et üretimi içinde keçi etinin payı % 2,83 toplam süt üretiminde keçi sütünün payı % 1,53'tür (Anonim, 2011b).

Türkiye'de süt keçisi yetiştiriciliğinin güncelleşmesinde birçok etmenin rol oynadığı söylenebilir. Ancak bu etmenlerin başında keçi sütü ve ürünlerinin aroma, lezzet ve kalitesiyle ekonomik açıdan giderek önem kazanması gelmektedir. Aslında kırsal kesimde geleneksel olarak daha çok aile tüketimine yönelik olarak üretilen keçi peyniri, günümüzde kentleşmenin yoğunlaşması ve turizmin gelişmesiyle giderek aranan bir ürün durumuna dönüşmüştür. Bu gereksinmeyi karşılamak için keçi peyniri üretimi Türkiye'de endüstriyel bir aşamaya

gelmiştir. Fransa başta olmak üzere çoğu Avrupa ülkeleri yanında Yeni Zelanda ve Kanada gibi pek çok ülke keçi sütüne dayalı peynir endüstrisi oldukça gelişmiş ülkelerdir (Erkek, 2005).

Türkiye’de olduğu gibi Çanakkale yöresinde de mevcut küçükbaş hayvan işlemlerinin büyük çoğunluğu küçük ölçekli aile işletmeleri şeklindedir. Çanakkale yöresinde, hem yörenin peynir, yoğurt, çiğ süt gibi ihtiyaçlarını karşılamak, hem de tarımsal gelirlerine katkı sağlamak amacıyla süt keçisi yetiştiren işletmelerde karlılığı arttırmak gerekmektedir. Karlılığın artırılabilmesi için ise söz konusu işletmelerin yapısal özelliklerinin incelenerek, sorunların saptanması ve bu sorunların giderilmesine yönelik öneriler geliştirilmelidir. Elde edilecek bulgular ve bu bulgulara bağlı olarak geliştirilecek öneriler, bu bölgede süt keçisi yetiştiriciliğine yönelik olarak oluşturulacak genetik, çevresel ve sosyal planlara katkı sağlayacaktır (Koyuncu ve ark., 2006).

Çanakkale doğal ve tarımsal yapısı nedeniyle keçi yetiştiriciliğinin yoğun olarak yapıldığı bir ildir. Bunda Ezine peynirinin aranan bir ürün olması ve Çanakkale halkının oğlak etine olan talebi etkilidir. Çanakkale yöresi toplam yüzölçümünün % 53’ünü kaplayan orman alanlarına son yıllarda çalılıkların ve fundalıklarında dahil edilmesi keçi sayısında önemli bir azalmaya neden olmuştur. Buna bağlı olarak da özellikle ova köylerinde süt keçisi işletmeleri giderek entansifleşmeye başlamıştır (Koyuncu ve ark., 2006).

Bu araştırmada Çanakkale ili merkez ilçesinde keçi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinin ekonomik analizi yapılmış, bu işletmelerin sermaye yapıları ile yıllık faaliyet sonuçlarını ortaya konulmuştur.

Araştırmanın ilk bölümünde çalışmanın amacı ve önemi kısaca ortaya konulmuş, ikinci bölümde konu ile ilgili olarak daha önce yapılmış olan araştırmalar özetlenmiş, üçüncü bölümde ise araştırmaya ilişkin materyal ve yöntem verilmiş ve Dördüncü bölümde Dünya’da ve Türkiye’de keçi yetiştiriciliğine değinildikten sonra araştırma bölgesi tanıtılmıştır. Beşinci bölümde incelenen işletmelerin ekonomik analizine yer verilmiş, altıncı bölümde de elde edilen bulgular değerlendirilerek, sorunlara yönelik çözüm önerileri getirilmiştir.

BÖLÜM 2 ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Akça (1992), “Ankara İlinde Tiftik Keçisi Yetiştiriciliğinin Ekonomik Analizi” adlı araştırmasında, işletmeleri keçi varlıklarına göre 4 gruba ayırarak (<100, 101-250, 251-500, 500>) bu işletmelerde 1 kg tiftik maliyetini ve net karı hesaplamıştır.

Aktürk ve ark. (2005), “Çanakkale Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği’ne Üye Olan İşletmelerde Süt Maliyetinin Belirlenmesi” üzerine bir araştırma yapmışlardır. Yapılan çalışmada Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği’ne üye olan işletmelerin ekonomik yapıları ortaya konulmuş keçi sütü üretim maliyet unsurları belirlenerek, birim süt maliyeti hesaplanmıştır.

Dellal (2000), “Antalya İlinde Kıl Keçisi Yetiştiriciliğine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Planlaması” adlı araştırmasında, işletmeleri 4 farklı büyüklük gruplarına ayırarak, işletmelerin ekonomik yapılarını ve yıllık faaliyet sonuçlarını ortaya koyarak, mevcut üretim vasıtaları çerçevesinde optimum işletme organizasyonlarını tespit etmiştir. Buna göre incelenen işletmelerde aktif sermaye içinde çiftlik sermayesinin oranı % 46,24, işletme sermayesi içindeki oranı % 53,76 ve işletmelerin kullandığı yabancı sermaye oranı % 8,38 olarak bulmuştur. Elde edilen gayri safi üretim değerinin, 1-10 BBHB büyüklük grubunda % 41.67, 11-25 BBHB grubunda % 59.59, 26-50 BBHB büyüklük grubunda % 71.02, 51 BBHB ve daha büyük işletmelerde % 86,2 ve işletmeler ortalamasında % 65,20’sinin kıl keçisi üretim faaliyetinden elde edildiğini saptamıştır. Ekonomik analiz sonucunda, büyük işletmelerin küçük işletmelere oranla daha başarılı olduğunu belirlenmiştir. Yapılan planlama sonucunda da; işletmeler ortalamasında brüt karda % 10,87’lik artış sağlandığını ve kıl keçisi yetiştiriciliğinin terk edilmesi durumunda ise brüt karın % 56,21 oranında azalacağını saptamıştır.

Dellal ve ark. (2002), “GAP Bölgesinde Küçükbaş Hayvan Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi ve Hayvansal Ürünlerin Pazara Arzı” adlı araştırmalarında GAP Bölgesinde küçükbaş hayvancılığa yer veren tarım işletmelerinin ekonomik analizini ve küçükbaş hayvanlardan elde edilen hayvansal ürünlerin pazara arzını incelemiştir. Araştırma materyalini basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlenen 251 işletmeden anket yoluyla elde edilen veriler oluşturmuştur. İşletmeleri, hayvan sayısına göre 3 büyüklük grubuna (1-100, 101-200, 200+) ayırarak incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre, aktif sermaye içinde arazi sermayesinin payı % 62,95, hayvan sermayesinin payı % 9,84’dür. Hayvansal üretim değerinin % 83,89’u koyun ve keçi yetiştiriciliğinden

elde edilmektedir. Koyunculukta üretim değerinin % 30,7'si, keçicilikte ise % 55,73'ü süt üretim değerinden elde edilmektedir. Gayrisafi üretim değerinin % 43,44'nü bitkisel üretim değeri, % 55,56'sını hayvansal üretim değeri oluşturmaktadır. Gayrisafi üretim değeri içinde en büyük payı koyun yetiştiriciliği (% 39,92) almaktadır. Küçükbaş hayvanlardan elde edilen ürünler içinde en büyük payı süt almaktadır. İşletmelerde sütün pazarlama oranı % 68,57'dir. İşletme büyüklüğü arttıkça süt üretimi ve sütün pazarlama oranı artmaktadır. Küçükbaşlardan elde edilen sütün % 52,51'i peynir, % 27,39'u yoğurt, % 10,23'ü içme sütü ve % 9,87'si tereyağı olarak değerlendirilmektedir. İşletme büyüklüğü arttıkça ürünlerin pazara arzı artmaktadır.

Dellal ve Dellal (2005), "Türkiye Keçi Yetiştiriciliğinin Ekonomisi" üzerine yapılan bu çalışmada Türkiye'de Keçi yetiştiriciliğinin ekonomik önemini saptamak amacıyla, keçi yetiştiriciliğine ilişkin genel ekonomik parametrelerin yorumlanmış, en yaygın olarak yetiştirilen bölgelerde yapılmış üç farklı saha çalışmasının sonuçları verilerek yorumlanmaya çalışılmıştır.

Erkuş ve Özkan (2003), "Bayburt İli'nde Sığır Besiciliğine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi" adlı çalışmada öncelikle Türkiye'de hayvansal üretimin ve sığır besiciliğinin durumu verilmiş, daha sonra araştırma yöresi olan Bayburt ili hakkında genel bilgiler sunulmuş ve ilde sığır besiciliğine yer veren tarım işletmelerinin ekonomik analizleri yapılmıştır.

Kaymakçı ve ark. (2005), "Türkiye'de Süt Keçisi Islahı Çalışmaları" adlı çalışmasında saf süt keçisi yetiştirme ve melezleme çalışmaları gibi konular ele alınmıştır. Saf süt keçisi yetiştirme çalışmalarında bir yandan Malta ve Kilis gibi yerli sütçü ırkların verim düzeyleri ortaya konmuş, diğer yandan Saanen, Beyaz Alman ve diğer kültür ırklarının adaptasyon çalışmalarına ağırlık verilmiştir.

Kaymakçı ve ark. (2005), Türkiye Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği Üzerine Teknik ve Ekonomik Yaklaşımlar üzerine bir araştırma yapmışlardır. Koyun ve keçi yetiştiriciliğine yapılacak desteklemelerin, tarım ve sanayisini de olumlu yönde etkileyeceğine dikkat çekmişler ve bu bağlamda gıda, yem, dokuma, tarımsal araç-gereç (sağım ve kırkım makineleri, süt soğutma tankları vb.) gibi sektörlerde de önemli katkılar sağlanacağını bildirmişlerdir.

Kıral ve ark. (1996), "Ankara Tarım İşletmelerinde Tiftik Üretiminin Ekonomik Analizi" adlı araştırmalarında Ankara ilinin Ayaş ve Güdül ilçelerinde tiftik üretimine yer veren tarım işletmelerini inceleyerek, tiftik üretim faaliyetinin ekonomik yapısını analiz etmişlerdir. İşletmeleri iki büyüklük grubuna ayırarak, büyüklük grupları ve

işletmeler ortalaması itibariyle tiftik maliyetlerini hesaplamışlardır. Yapılan regresyon analizi sonucunda ise, işletmelerde maliyeti etkileyen en önemli faktörün işçilik olduğunu belirlemişlerdir.

Koyuncu ve ark. (2005), çalışmalarında 2005 yılında Güney Marmara Bölgesi Keçicilik İşletmelerinin Genel Durumu ve Verim Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine bir araştırma yapmışlardır. Bu çalışmada Bursa, Balıkesir, Bilecik ve Çanakkale illerinde keçi yetiştiriciliğinin genel durumu ve üretim potansiyeli ortaya konulmuştur.

Kumuk ve ark. (2011), “Keçi Yetiştiriciliğinin Çanakkale İli Ekonomisinde Yeri ve Önemi” adlı çalışmasında Çanakkale’de küçükbaş hayvancılığının % 34’ünü keçi yetiştiriciliğinin oluşturduğu, 2009 yılı verilerine göre ildeki tarımsal üretim değerinin % 2,11 ve hayvansal üretim değerinin % 7,24 ünü keçi yetiştiriciliğinden elde edildiğini saptamışlardır.

Ocak ve ark. (2005), “Sürdürülebilir Tarım İçerisinde Keçi Yetiştiriciliği” adlı çalışmalarında sürdürülebilir tarım, organik tarım ve hayvancılık kavramlarını ortaya koyduktan sonra, küçükbaş hayvan sektörü: sistemler ve sürdürülebilirlik, dünyada organik küçükbaş hayvan yetiştirme, keçi yetiştiriciliği ve organik hayvancılıkta keçi yetiştiriciliği ve geçiş süreci ile organik hayvancılıkta keçiciliğin rolü konularını incelemişlerdir.

Paksoy (2006), “Kahramanmaraş İlinde Süt Üretimine Yönelik Keçi Yetiştiriciliğine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi” adlı tez çalışmasında Kahramanmaraş ilinde süt üretimine yönelik keçi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinin ekonomik analizini yapmış ve keçiden elde edilen ürünlerin pazara arzı ile keçi sütünü işleyen tarıma dayalı sanayi işletmelerinin durumu incelemiştir.

Araştırma sonuçlarına göre incelenen işletmelerde aktif sermaye içinde çiftlik sermayesinin oranı % 48,99, işletme sermayesinin oranı % 51,01’dir. Hayvansal üretim değerinin % 83,53’ü keçi yetiştiriciliğinden elde edilmektedir. Keçi yetiştiriciliğinde üretim değerinin % 44,86’sı süt üretim değerinden elde edilmektedir. Gayrisafi üretim değerinin % 14,71’ini bitkisel üretim değeri, % 85,29’unu hayvansal üretim değeri oluşturmaktadır. Gayrisafi üretim değeri içinde en büyük payı keçi yetiştiriciliği (% 71,24) almaktadır. İşletmelerde elde edilen toplam aile gelirinin % 92,0’si tarımsal gelir, % 8,0’i tarım dışı gelirdir. Ekonomik analiz sonucunda büyük işletmelerin küçük işletmelere oranla daha başarılı olduğu belirlenmiştir.

Şengonca (1975), “İslah Edilmiş Beyaz Alman Keçilerinde Süt Üretiminin ve Oğlak Büyütmenin Ekonomik Sonuçları Üzerinde Bir Araştırma” adlı çalışmada keçi

sütü maliyeti ile yemlemenin maliyete etkisini belirleyerek, süttten kesime kadar oğlak büyütmenin ekonomik etüdünü ve sürüye dâhil yemleme gruplarında yıllık net gelir hesabını yapmıştır. Elde edilen sonuçlara göre işçilik giderleriyle, kesif yem fiyatlarının ürün maliyetlerini ve yıllık net geliri büyük ölçüde etkilediğini, ürün fiyatları karşısında pahalı ve yem değeri garanti edilmeyen endüstri yemleri yerine yetiştiriciye işletme içinde ucuza mal edilecek rasyonların daha yerinde olduğunu, çok pahalı olan işgücünün aileden sağlamanın da karlı bir süt keçisi yetiştiriciliğinin başlıca koşulu olduğunu ortaya koymuştur.

BÖLÜM 3

MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini Çanakkale ili Merkez İlçesi'nde keçi yetiştiriciliği yapan ve Çanakkale İli Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği'ne üye olan işletmelerden anket yoluyla toplanan veriler oluşturmuştur. Tarım işletmelerinde Temmuz-Ağustos 2010 döneminde anket ile bilgi toplanmıştır.

Araştırmada birincil ve ikincil verilerden yararlanılmış olup, anket sonucu elde edilen veriler birincil verileri oluşturmaktadır. Araştırmanın ikincil verilerini, konu ile ilgili çeşitli kurum ve kuruluşların yapmış oldukları yayınlar ile diğer araştırmacılar tarafından yapılmış ve sonuçlanmış olan araştırma sonuçları, resmi istatistikler, derleme, inceleme ve tezlerden elde edilen veriler oluşturmuştur.

3.2. Yöntem

3.2.1. Örneklem Aşamasında Uygulanan Yöntem

Araştırma alanı olarak Çanakkale İlinin Merkez İlçesinin köyleri belirlenmiştir. Seçilen her bir köyde doğal faktörler, süt keçisi yoğunluğu ve üretim tekniği dikkate alınmıştır. Böylece bu köylerdeki Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliğine üye olan işletmelerde süt keçisi dağılımı dikkate alınarak yirmi beş baş üzerinde süt keçisi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmeleri popülasyonu oluşturmuştur. Bu popülasyondan işletmelerde bulunan süt keçisi sayısı ölçütü dikkate alınarak, basit tesadüfi örneklem yöntemiyle anket yapılacak örnek işletme sayısı 58 olarak hesaplanmıştır.

Örnek hacminin belirlenmesinde basit tesadüfi örneklem yöntemine göre aşağıdaki formül kullanılmıştır (Yamane, 1967).

$$n = [N.S^2x] / [(N - 1) . D^2] + S^2x$$

Formülde;

n: örneğe çıkan işletme sayısı

N: popülasyondaki işletme sayısı

S²x: x. Derecedeki standart sapma

$$D^2 = d^2 / z^2$$

d: popülasyon ortalamasından izin verilen hata miktarı

z: izin verilen güvenlik sınırının standart normal dağılım tablosundaki değeridir.

Araştırmada, anket uygulanacak işletme sayısının belirlenmesinde % 10 hata payı ve % 90 güvenilirlikle çalışılmıştır.

Popülasyonu oluşturan işletmeler anaç keçi sayısının ortaya koyduğu dağılım dikkate alınarak 2 büyüklük grubuna (25-80 ve 81+ baş olmak üzere iki büyüklük grubuna) ayrılmıştır. Örneğe çıkan işletmeler oransal dağılım yöntemi $n_h=(N_h/N) n$ ile tabakalara dağıtılmıştır. Böylece birinci grupta 21, ikinci grupta 37 işletme ile anket yapılmıştır. Her gruptan örneğe girecek işletmeler tesadüfi olarak belirlenmiştir. Ayrıca örnek hacminin % 25'i kadar yedek işletme tespit edilmiş ve köylerde anket yapılacak örnek işletmeciler bulunmadığı durumlarda yedekleri ile anket yapılmıştır.

Araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanmış anket formları araştırmacı tarafından kişisel görüşme yoluyla doldurulmuştur. Böylece analize esas teşkil edecek birincil derecede veriler doğrudan doğruya örneğe çıkan çiftçi ailelerinden elde edilmiştir. İkincil veriler ise konuya ilişkin literatür ve istatistiklerden yararlanılarak temin edilmiştir.

3.2.2. Anket Aşamasında Uygulanan Yöntem

Örnekleme ile tespit edilen 58 işletmenin bulunduğu köylere gidilmiş ve daha önceden hazırlanan anket formlarında yer alan sorular, işletme sahiplerine yöneltilmiştir. Sahibi bulunamayan veya bilgi vermekten kaçınan işletmeler yerine yedek işletmeler dahil edilmiştir. Örneğe çıkan her tarım işletmesi için bir anket formu doldurulmuştur.

İşletmecilere, işletmenin nüfus ve işgücü varlığı, yabancı işgücü durumu, arazi varlığı ve tasarruf şekli, arazi ıslahı, bitki, alet makine, bina sermayesi, ambar mevcudu ve yardımcı maddeler varlığı, borçları, para mevcudu ve alacakları, bitkisel üretim değeri, bitkisel üretimde değişen masraflar, hayvan varlığı, hayvansal üretim değeri, hayvansal üretimde değişen masraflar, keçi sütünün pazara arz ve kullanım durumu, keçi yetiştiriciliği ile ilgili uygulamalar, keçi yetiştiriciliğinde işgücü ihtiyacına yönelik sorular sorulmuş ve böylece işletmenin bütünü hakkında detaylı bilgi elde edilmiştir.

İş gücü ihtiyaçları erkek iş saati cinsinden verilmiş ve işgücünün erkek iş birimine (EİB) çevrilmesinde aşağıdaki katsayılar esas alınmıştır (Erkuş ve ark., 1995).

Çizelge 1. Erkek işgücü birimine (EİB) çevirmede kullanılan katsayılar

Yaş	Erkek	Kadın
0-6	-	-
7-14	0,50	0,50
15-49	1,00	0,75
50+	0,75	0,50

İşletmelerde irat hayvanı miktarının hesaplanmasında büyükbaş hayvan birimi (BBHB) esas alınmış ve hesaplamalarda aşağıdaki çizelgede bulunan katsayılar kullanılmıştır (Erkuş ve ark., 1995).

Çizelge 2. BBHB'ne çevirmede kullanılan katsayılar

Cinsi	BBHB	Cinsi	BBHB
İnek	1,00	Toklu	0,08
Boğa	1,40	Kuzu	0,05
Buzağı	0,16	Teke	0,12
Dana	0,50	Keçi	0,10
Düve	0,70	Çepiç	0,08
Koç	0,12	Oğlak	0,05
Koyun	0,10	Kümes Hayvanları	0,004

İşletmelerde mevcut sermaye nevelerinin kıymet takdiri aşağıda açıklanan şekilde yapılmıştır (Erkuş, 1979).

- Toprak sermayesinin tespiti için, inceleme bölgesindeki cari alım satım değerleri esas alınmıştır.

- Arazi ıslahı sermayesi için, yeni yapılarda maliyet bedeli, eskilerde ise, yeniden inşa bedeline göre yıpranma durumu göz önüne alınarak bir değerlendirme yapılmıştır.

- Bina sermayesi kıymet takdirinde, yeni inşa edilen binalar için işletme sahibinin beyan ettiği maliyet bedeli esas alınmış, eski binalar ise yıpranma durumları dikkate alınarak yeniden inşa bedellerine göre hesaplanmıştır.

-Bitki sermayesi, yeni tesisler çıplak arazi kıymeti hariç tesis masrafı üzerinden, tarla demirbaşı maliyet masrafları dikkate alınarak, meyveli ağaçlar verim değeri ve işletmecinin takdiri göz önünde tutularak, meyvesiz ağaçlar ise odun değeri üzerinden değerlendirilmiştir.

- Hayvan Sermayesi, hayvanların verim ve yaş durumlarına göre, yöredeki alım satım fiyatları ve çiftçinin beyanı esas alınarak tespit edilmiştir.

- Alet-makine sermayesinin kıymet takdirinde, yeniler maliyet bedeli üzerinden, eskiler hâlihazır durumdaki alım-satım fiyatlarıyla değerlendirilmişlerdir.

-Malzeme mühimmat sermayesi tespit edilirken, işletme dışından temin edilenler satın alma bedeline göre, işletmelerde üretilenler ise çiftlik avlusu fiyatlarıyla değerlendirilmişlerdir.

-Para mevcudu ise, işletme borç ve alacaklarının belirlenmesinde çiftçilerin beyanı esas alınmıştır.

3.2.3. İncelenen İşletmelerin Analizinde Kullanılan Yöntem

İşletmelerde doldurulan anketler ayrı ayrı gözden geçirildikten sonra, gerekli hesaplamalar ve kontroller yapılmış, daha sonra elde edilen bilgilerin dökümü yapılmıştır.

İncelenen işletmelerin ekonomik analizleri hem işletme büyüklük grupları itibariyle, hem de işletmeler ortalaması olarak ayrı ayrı yapılmıştır.

İncelenen işletmelerde işgücü, mevcut nüfusun yaş ve cinsiyeti göz önünde bulundurularak erkek işgücü birimi cinsinden hesaplanmıştır.

Bu hesaplamada devamlı hastalık, eğitim ve askerlik nedeniyle çalışılmayan günler dikkate alınmamıştır. Çiftçi ailesinin işletmede çalıştığı işgünü, inceleme bölgesi için belirlenen tarlada çalışılabilir gün sayısı ile işletmelerin sahip oldukları erkek işgücünün çarpılması suretiyle hesaplanmıştır.

İncelenen işletmelerde, toprak, arazi ıslahı, bina ve bitki sermayesinden oluşan çiftlik sermayesi ile hayvan, alet-makine, malzeme-mühimmat ve para mevcudundan oluşan işletme sermayesi, unsurları itibariyle ayrı ayrı hesaplanmıştır. Çiftlik ve işletme sermayesinin toplanması ile aktif sermaye bulunmuştur. Aktif sermayeden yabancı sermaye çıkarılarak öz sermaye hesaplanmıştır.

İşletmelerde toprak sermayesi tespit edilirken işletmeleri aynı bazda karşılaştırabilmek için, işletme kira ve borçtan arınmış olarak kabul edilmiştir. Diğer taraftan kira ve ortağa tutulan arazinin kıymeti, aktifte gösterildiği gibi pasifte de yer almıştır. Sermaye durumunun tespitinde yılsonu değeri esas alınmıştır.

İncelenen işletmelerde gayri safi üretim değeri, gayrisafi hasıla, sabit ve değişen işletme masrafları, brüt kar, saf hasıla ve tarımsal gelir, toplam aile geliri ve rantabilite ortaya konulmuştur.

İşletmelerden elde edilen bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerleri ile, bitki ve hayvan sermayesinde meydana gelen prodüktif artışların toplamı, gayri safi üretim değerini vermiştir. Gayri safi üretim değerinin üzerine, işletme dışı tarımsal gelir ve konut kira bedeli ilave edilerek gayri saf hasıla hesaplanmıştır. Gayri safi üretim değeri hesaplanırken, işletmede elde edilen gübre, saman ve otun işletmede değerlendirilen kısmı, işletme dahili başarısı olarak kabul edildiğinden ayrıca kıymetlendirilmemiştir (Erkuş, 1979).

İncelenen işletmelerde yapılan işletme masrafları, sabit ve değişen işletme masrafları olarak ayrı ayrı hesaplanmıştır. Değişen işletme masrafları, masraf unsurları itibariyle hesaplandığı gibi, bitkisel ve hayvansal üretim değişen masrafları olarak da ayrıca belirlenmiştir.

Gayri safi üretim değerinden, değişen masrafların çıkarılmasıyla Brüt kar, gayri safi hasıladan işletme masraflarının çıkarılmasıyla saf hasıla bulunmuştur. Tarımsal gelir ise saf hasıladan borç faizleri ile kiracılık ortakçılık payları düşüldükten sonra işletmeci ve ailesinin ücret karşılığının eklenmesiyle bulunmuştur. Tarımsal gelire, tarım dışından elde edilen gelirlerin eklenmesi ile toplam aile geliri elde edilmiştir (Erkuş ve ark., 1995).

Ekonomik rantabilite ve mali rantabilitenin bulunmasında aşağıdaki formüller kullanılmıştır (Erkuş ve ark., 1995).

$$\text{Ekonomik rantabilite}^* = \frac{\text{Saf Hasıla}}{\text{Aktif Sermaye}} \times 100 \quad (3.1)$$

$$\text{Mali rantabilite}^* = \frac{\text{Saf Hasıla} - (\text{Borç faizi} + \text{kiracılık ortakçılık payları})}{\text{Öz sermaye}} \times 100 \quad (3.2)$$

*: Bazı ekonomistler tarafından ekonomik rantabilite işletme sermayesi rantabilitesi, mali rantabilite ise öz sermaye rantabilitesi olarak adlandırılmaktadır.

BÖLÜM 4

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

4.1. Keçi Yetiştiriciliği

4.1.1. Dünya Keçi Yetiştiriciliği

4.1.1.1. Dünya’da Keçi Varlığı

Adaptasyon yeteneği çok yüksek olan, çok çeşitli ekonomik şartlarda ve ekstrem doğa koşullarında yaşamını sürdürebilen keçi, Dünyada özellikle tropik ve subtropik bölgelerde bulunmaktadır. Tropik ve subtropik bölgelerdeki keçi varlığının 1/3’ü ise yalnızca Hindistan, İran, Pakistan ve Endonezya’da yetiştirilmektedir (Horst, 1976).

2009 yılı FAO verilerine göre dünyadaki 879.744.635 baş keçi varlığının yarısından fazlası Asya kıtasındaki ülkelerde toplanmıştır. Keçi varlığının en fazla bulunduğu üç ülke sırasıyla Hindistan, Çin ve Pakistan’dır. Bu üç ülke Dünya keçi varlığının % 38,28’ü gibi büyük bir bölümüne sahiptir. 2009 verilerine göre Dünya keçi varlığının % 0,6’sı Türkiye’de bulunmaktadır. Sahip olduğu keçi varlığı ile Avrupa, Akdeniz ve komşu ülkeler arasında önemli bir yere sahiptir. Et, süt ve deri ürünleri bakımından en yüksek üretim yine Asya kıtasında gerçekleştirilmiştir. Türkiye % 0,07 oranında keçi eti, % 1,24 keçi sütü ve % 0,44 oranında keçi derisi üretimi ile Dünyadaki önemli ülkeler arasında yer almaktadır (Çizelge 3), (Anonim, 2011a).

Çizelge 3. Dünya keçi varlığındaki gelişmeler

Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009
Bangladeş	45.600.000	48.900.000	52.500.000	56.400.000	60.600.000
Brezilya	10.306.700	10.401.400	9.450.310	9.355.220	9.164.420
Çin	152.219.142	146.858.033	137.930.074	143.595.223	152.499.101
Etiyopya	16.364.000	18.559.700	21.709.400	21.798.500	21.960.700
Fransa	1.224.760	1.232.640	1.226.360	1.283.120	1.267.200
Yunanistan	5.509.230	5.422.240	5.401.870	5.345.620	4.178.000
Hindistan	124.906.000	125.181.000	125.456.000	125.732.000	126.009.000
Endonezya	13.409.300	13.790.000	14.470.200	15.147.400	15.768.500
İran	25.530.600	25.833.000	25.531.000	25.500.000	25.500.000
İtalya	9.77984	945.000	955.000	920.000	957.300
Kenya	13.882.600	12.855.600	13.966.000	14.478.300	13.872.300
Meksika	8.886.660	8.890.380	8.885.120	8.952.140	8.900.000
Nijerya	49.959.000	51.223.600	52.488.200	53.800.400	55.145.400
Pakistan	56.665.000	53.789.000	55.245.000	56.742.000	58.279.000
Somali	14.600.000	12.700.000	12.700.000	12.700.000	12.700.000
İspanya	2904690	2956730	2891570	2959300	2264900
Sudan	42.526.000	42.756.000	42.987.000	43.100.000	43.270.000
Türkiye	6.609.940	6.517.460	6.643.290	6.286.360	5.593.560
A.B.D	2.715.000	2.837.000	3.048.000	3.118.000	3.069.000
DÜNYA	831.325.036	832.709.154	841.448.627	863.314.457	879.744.635

4.1.1.2. Dünya’da Keçi Sütü Üretim Miktarı

Keçi varlığıyla doğru orantılı olarak keçi sütü üretimi de Asya kıtasındaki ülkelerde daha yüksektir. Dünya’da keçi süt üretim miktarları Çizelge 4’de verilmiştir. Çizelge 4’ten de izlenebileceği gibi keçi sütü üretimi 2009 yılı itibariyle 4 milyon ton ile en çok Hindistan’da yapılmaktadır. Bunu 2,2 milyon ile Bangladeş, 719 bin ile Pakistan izlemektedir. Hindistan’ın dünya toplam keçi sütü içerisindeki payı % 26,53 olup, Türkiye’nin payı ise % 1,24’tür (Çizelge 4), (Anonim, 2011a).

Çizelge 4. Dünya’da ülkelere ve yıllara göre keçi sütü üretimi (ton)

Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009
Bangladeş	1.752.000	1.880.000	2.016.000	2.168.000	2.226.900
Çin	256.236	258.581	262.744	265.801	272.443
Fransa	565.078	577.450	573.880	584.280	623.460
Yunanistan	511.373	503.495	492.624	490.000	484.000
Hindistan	3.790.000	3.818.000	3.890.000	4.000.000	4.114.290
Endonezya	214.560	220.000	238.000	264.000	276.000
İran	396.000	410.056	410.000	419.180	429.082
Kenya	129.000	118.000	130.000	134.560	128.930
Pakistan	675.000	675.000	682.000	700.000	719.000
Somali	412.600	498.174	393.000	382.114	394.873
Türkiye	253.759	253.759	237.487	209.570	192.210
Dünya	14.585.658	14.704.991	14.921.416	15.406.611	15.510.416

4.1.1.3. Dünya’da Keçi Eti Üretim Miktarı

Dünya’da 2009 verilerine baktığımızda yaklaşık 5 milyon ton keçi eti üretimi yapılmaktadır. Çin 1,8 milyon ton ile birinci sırayı almaktadır. Dünya üretimi içerisinde Çin % 37,09 ile en büyük paya sahiptir. Türkiye ise % 0,74 ile Çin ve diğer Asya ülkelerine göre küçük bir pay almaktadır (Çizelge 5), (Anonim, 2011a).

Çizelge 5. Dünya’da ülkelere ve yıllara göre keçi eti üretimi miktarı (ton)

Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009
Bangladeş	169.000	182.000	195.000	210.000	225.400
Çin	1.704.349	1.704.056	1.759.713	1.828.318	1.853.134
Fransa	7.108	6.900	7.700	7.100	6.458
Yunanistan	56.537	57.762	56.109	55.500	54.200
Hindistan	475.000	476.000	476.700	477.750	478.800
Endonezya	50.600	65.014	63.615	66.027	74.106
İran	122.000	125.000	130.000	132.000	133.000
Kenya	42.350	42.570	45.100	46.200	44.275
Pakistan	370.000	250.000	256.000	263.000	270.000
Sudan	186.000	190.419	204.730	188.900	189.700
Somali	39.000	42.250	42.250	42.250	42.250
Nijerya	256.746	264.318	270.662	277.433	284.266
Türkiye	43.000	45.555	57.720	41.600	37.000
Dünya	4.646.865	4.616.677	4.772.180	4.901.388	4.996.242

4.1.2. Türkiye’de Keçi Yetiştiriciliği

4.1.2.1. Türkiye’de Yıllar İtibariyle Keçi Varlığının Değişimi

Türkiye’de 2009 yılı verilerine göre 5.128.285 baş keçi varlığı bulunmaktadır. Çizelge 4 ’de de görüldüğü gibi keçi varlığının en fazla görüldüğü yıl 2000 yılıdır. Yıllar itibariyle keçi sayısında azalma görülmüştür (Çizelge 6). Türkiye’deki keçi yetiştiriciliğine ırk dağılımı yönünden baktığımızda kıl keçisi yetiştiriciliğinin oldukça yoğun olduğu görülmektedir. Kıl keçisi yetiştiriciliği 2009 yılı verilerine göre % 97,13’lük bir oranla tiftik keçisine göre oldukça büyük bir paya sahiptir. Keçi yetiştiriciliği, küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin % 19,08’lik kısmını oluşturmaktadır. Bu oranla keçi yetiştiriciliği, küçükbaş hayvan yetiştiriciliği içerisinde büyük bir önem taşımaktadır (Çizelge 6), (Anonim, 2011b).

Çizelge 6. Türkiye’de yıllar itibariyle keçi varlığı

Bölge	Kıl		Tiftik		Toplam	
	Baş	%	Baş	%	Baş	%
2000	6 828 000	94,82	373 000	5,18	7 201 000	100
2001	6 676 000	95,07	346 000	4,93	7 022 000	100
2002	6 519 332	96,15	260 762	3,85	6 780 094	100
2003	6 516 088	96,23	255 587	3,77	6 771 675	100
2004	6 379 900	96,52	230 037	3,48	6 609 937	100
2005	6 284 498	96,43	232 966	3,57	6 517 464	100
2006	6 433 744	96,85	209 550	3,15	6 643 294	100
2007	6 095 292	96,96	191 066	3,04	6 286 358	100
2008	5 435 393	97,17	158 168	2,83	5 593 561	100
2009	4 981 299	97,13	146 986	2,87	5 128 285	100

4.1.2.2. Türkiye’de Keçi Sütü Üretim Miktarı

Türkiye’de 2010 verilerine göre keçisi sütü üretimi 272.811 ton olup toplam süt üretiminin % 2,01’ini oluşturmaktadır (Çizelge 7) . Ülkemizde 2003’de süt üretiminin % 2,62’sini oluşturan keçisi sütü 2007’de % 1,92’ye, 2009’da ise % 1,53’e kadar düşmüştür. Aynı dönemde hayvan sayısındaki azalış nedeniyle keçi sütü üretimi de % 30,89 oranında azalmıştır. Keçi yetiştiriciliğinin önem kazanmasıyla birlikte 2010 yılında hayvan sayısı ile beraber keçi süt üretiminde de artış görülmüştür. Bu artış 2009 yılından 2010 yılına geçişte % 29,54 oranında olmuştur (Çizelge 7) (Anonim, 2011b).

Çizelge 7. Türkiye’de yıllar itibariyle keçi sütü üretimi

Yıllar	Üretim miktarı (ton)	%	Toplam
2000	221.488	2,26	9 793 962
2001	219.795	2,31	9 495 550
2002	209.622	2,49	8 408 568
2003	278.136	2,62	10 611 011
2004	259.087	2,43	10 679 406
2005	253.759	2,28	11 107 897
2006	253.759	2,12	11 952 100
2007	237.487	1,92	12 329 789
2008	209.570	1,71	12 243 040
2009	192.210	1,53	12 542 186

4.1.2.3. Türkiye’de Keçi Eti Üretim Miktarı

Türkiye’de 2009 verilerine göre keçisi eti üretimi 11.675 ton olup toplam et üretiminin % 2,83’ünü oluşturmaktadır (Çizelge 8). Çizelgeden de görüldüğü gibi 2000’de et üretiminin % 4,35’ini oluşturan keçisi eti 2004’de % 2,30’a, kadar düşmüş, 2007 yılında % 4,19 ile tekrar yükselişe geçmiştir. 2007 yılından itibaren düşüşe geçen keçi eti üretimi 2008 yılında % 2,85, 2009 yılında ise 2,83’e düşmüştür (Çizelge 8).

Çizelge 8. Türkiye’de yıllar itibariyle keçi eti üretimi

Yıllar	Üretim miktarı (ton)	%	Toplam
2000	21 395	4,35	491 499
2001	16 138	3,70	435 778
2002	15 454	3,67	420 595
2003	11 487	3,13	366 961
2004	10 300	2,30	447 154
2005	12 390	3,03	409 423
2006	14 133	3,22	438 530
2007	24 136	4,19	575 622
2008	13 753	2,85	482 458
2009	11 675	2,83	412 621

4.2. Araştırma Yöresi Hakkında Genel Bilgiler

4.2.1. Coğrafi Durum

Çanakkale ili, Türkiye Cumhuriyetinin kuzeybatısında, topraklarının büyük bölümü Marmara Bölgesi sınırları içinde kalan, 25° 40' - 27° 30' doğu boylamları ve 39° 27' - 40° 45' kuzey enlemleri arasında 9.887 km²'lik bir alan kaplayan, Asya (Anadolu) ve Avrupa (Trakya) kıtalarında toprakları bulunan, kendi adını taşıyan boğaz ile ikiye bölünmüş Trakya'da İstanbul'dan sonraki en büyük ildir.

Anadolu'nun en batı noktası olan Baba Burnu ile Türkiye'nin en batı noktası Gökçeada'daki İncirburnu il sınırları içindedir. Ege Denizi'nde Türkiye'ye ait en büyük adalar, Bozcaada ve Gökçeada, Çanakkale iline bağlıdır (Anonim, 2011c).

Çanakkale iline bağlı 568 köy, 21 bucak, 12 ilçe belediyesi ve 22 belde belediyesi bulunmaktadır. Çanakkale ilinin ilçeleri ile birlikte nüfusu 490.397 kadardır. İl merkezinin köyler hariç nüfusu 152.112'dir. Merkezden sonra en büyük ilçe Biga'dır. İlin en küçük ilçesi Bozcaada'dır. Adaların nüfusu yazları iki katını aşırsa da kışın yerlilerden başka yaşayan kalmaz.

İl genelinde nüfusun yüzde 52'si şehirlerde geri kalanı kırsal kesimde yaşar. Yıllık nüfus artışı % 10,34 ile Türkiye ortalamalarının çok üstündedir, aşırı bir nüfus artışı vardır. Nüfus yoğunluğu 48,16 kişi/km²'dir.

İl topraklarının yarısından fazlası ormanlar ile kaplıdır. Ormanlar il topraklarının % 53,9'unu oluşturur. Ormanlık alanlar 536.964 hektar olup bunun 449.024 hektarı koru, 87.969 hektarı ise köylülere dağıtılan ve ticaret yapılan, kesilmeye hazır ormanlardır (Anonim, 2011c).

4.2.2. İklim

Çanakkale İli'nin iklimi, bulunduğu yer nedeniyle geçiş iklimi özellikleri gösterir. Genel karakteriyle Akdeniz iklimi özelliklerini yansıtır. Bunun yanında ilin daha kuzeyde bulunması nedeniyle kışları ortalama sıcaklık daha düşüktür. Minimum sıcaklık -4,2 ° C ile Şubat ayı, maksimum sıcaklık +35,8 ° C ile Ağustos ayındadır. Yıllık sıcaklık ortalaması 14,7, ortalama nem oranı ise % 72,6'dır.

Yıllık egemen rüzgâr kuzey rüzgarlarıdır. En çok poyraz, yıldız, lodos, kible eser. Yıllık ortalama yağış miktarı 662,8 m³ (Gökçeada) ile 854,3 m³ (Ayvacık) arasında değişmektedir. Yaz aylarında yağış miktarı oldukça düşüktür. Yağışların en çok görüldüğü aylar Aralık, Ocak ve Şubat aylarıdır. Karla örtülü gün sayısı en fazla 8 gün kadardır (Anonim, 2011d).

4.2.3. Nüfus Durumu

Çanakkale ili 1'i merkez olmak üzere 12 İlçe Merkezi, 22 Belde, 568 köyden oluşmaktadır (Anonim, 2011e).

İlin toplam nüfusu 2008 yılı Adrese Dayalı Nüfus verilerine göre 474.791 kişi olup; bu nüfusun 248.008 (% 52) kişisi il ve ilçe merkezlerinde, 226.783 (% 48) kişisi köylerde yaşamaktadır. Okuma yazma bilen nüfus oranı % 90,7'dir (Çizelge 9).

Bağlı ilçelerin İl Merkezine uzaklıkları, İlin idari yapısı ve nüfus bilgileri, tarım nüfusu aşağıda gösterilmiştir.

Çizelge 9. Çanakkale ili nüfus durumu

İlçeler	İl'e uzaklık (Km.)	Belde sayısı	Köy sayısı	Şehir nüfusu	Köy nüfusu	Toplam nüfus	Tarım nüfusu	Tarım nüfusunun	Belediye sayısı
								toplam nüfusa oranı (%)	
Merkez	0	3	50	90.653	28.554	119.207	17.732	15	4
Ayvacık	73	2	63	7.642	22.767	30.409	17.541	58	3
Bayramiç	77	0	76	13.211	17.813	31.024	21.272	69	1
Biga	96	5	107	36.469	44.894	81.363	39.531	49	6
B.Ada	67	0	0	2.611	-	2.611	603	23	1
Çan	76	1	65	28.835	22.593	51.428	18.571	36	2
Eceabat	5	0	12	5.469	4.090	9.559	3.895	41	1
Ezine	52	2	47	12.857	19.976	32.833	17.655	54	3
Gelibolu	51	3	25	27.160	17.463	44.623	18.193	41	4
Gökçeada	60	0	9	5.497	1.978	7.475	987	13	1
Lapseki	33	2	40	10.727	16.422	27.149	18.601	69	3
Yenice	99	4	71	6.877	30.233	37.110	26.986	73	5
İl Toplamı		22	565	248.008	226.783	474.791	201.567	42	34

4.2.4. Arazi Varlığı ve Kullanım Durumu

Çanakkale ilinin toplam arazi varlığı 993.300 hektardır (Anonim, 2011e). Toplam arazinin % 33,25'i tarım alanı, % 2,24'ü çayır-mera alanı, % 53,75'i ormanlık ve fundalık, % 10,76'sı tarım dışı alanlar oluşturmaktadır (Çizelge 10).

Çizelge 10. Çanakkale ili arazi varlığı

Toprak varlığı ve dağılımı	Alanı (Hektar)	Payı (%)
İşlenebilir arazi	330.337	33,25
Çayır-mera arazisi	22.065	2,24
Ormanlık ve fundalık arazi	533.936	53,75
Yerleşim alanları, tarıma elverişsiz arazi ve diğer	106.962	10,76
TOPLAM	993.300	100,00

İlin 330.337 hektar olan tarım arazisinin % 80,5'i tarla arazisi, % 2,9'u meyvelik, % 5,8'i sebze, % 1,6'sı bağ, % 9,2'si de zeytin arazisidir (Çizelge 11).

Çizelge 11. Çanakkale ili tarım arazisi ve kullanım durumu

İşlenebilir arazi dağılımı	Alanı (Hektar)	Payı (%)
Tarla arazisi (nadas dahil)	265.902	80,5
Sebze arazisi (örtü altı dahil)	19.154	5,8
Meyve arazisi	9.753	2,9
Bağ arazisi	5.177	1,6
Zeytin arazisi	30.351	9,2
TOPLAM	330.337	100

4.2.5. Tarımsal İşletme Büyüklükleri

Çanakkale İlinde 50.720 tarımsal işletme mevcut olup, işletme başına düşen arazi miktarı 65,12 dekadır. Ülkemizde işletme başına düşen arazi miktarı 60,9 dekadır (Çizelge 12), (Anonim, 2011e).

Çizelge 12. Çanakkale ili tarımsal işletme büyüklükleri

İşletmenin durumu	İşletmenin büyüklüğü (da)	Çiftçi aile sayısı	Tüm işletmeye oranı (%)	Toplam araziye % 'si	Bir işletmeye düşen arazi (da)
Küçük aile işletmesi	0 -10		66,3	33	32,3
	10-20	6.709			
	20-50	4.867			
	50 -100	22.078	31,7	55	112,9
Orta aile işletmesi	100-200	11.191	2	12	409,6
		4.899			
		976			
Büyük aile işletmesi	200'den Büyük				
TOPLAM		50.720			65,12

4.2.6. Tarımsal Üretim

4.2.6.1. Bitkisel Üretim

Çanakkale ilinde 2008 yılı itibariyle tarla bitkileri, üretim ve verim durumu Çizelge 13'de verilmiştir. Tarla bitkileri ekim alanı 2.659.021 dekar olup, bunun % 54'ü tahıllar, % 2,35'i baklagiller, % 0,81'ü endüstri bitkileri, % 9,54'ü yağlı tohumlar, % 0,16'si yumru bitkiler ve % 0,61'i yem bitkileridir. İlde tarla bitkileri üretimi açısından en fazla tahıllar (% 52,20) üretilmekte olup, bunu sırasıyla, yem bitkileri (% 40,22), yağlı tohumlar (% 5,22), baklagiller (% 0,96), endüstriyel bitkiler (% 0,78), yumrulu bitkiler (% 0,62) izlemektedir. İlde tarla bitkileri açısından önemli tarla ürünleri; buğday (478.018 ton), mısır silaj 2.ürün (237.065 ton), mısır silaj (148.435 ton), arpa (73.970 ton), ayçiçeği (53.039 ton), yulaf (39.500 ton), çeltik (25.137 ton), olarak sayılabilir.

Ürünler	Alan (da)	Üretim (ton)	Verim(kg/da)	Ortalama ürün fiyatı(kg/tl)
TAHILLAR	1.435.680	620.187		
Buğday	1.086.327	478.018	440	0,50
Arpa	223.975	73.970	330	0,47
Çavdar	11.201	3.530	315	0,45
Yulaf (Dane)	53.187	17.659	332	0,55
Mısır (Dane)	19.507	17.904	918	0,43
Çeltik	31.395	25.137	801	1,15
Triticale (Dane)	10.088	3.969	393	0,45
BAKLAGİLLER	62.416	11.404		
Bakla(H. Yemi)	4.350	952	219	0,80
Bakla (Y. Kuru)	17.726	4.002	226	0,80
Bezelye (Kuru)	350	95	271	2,00
Nohut	24.435	3.251	133	1,60
Kuru Fasulye	13.915	2.686	193	3,00
K. Mercimek	10	1	100	2,00
Börülce	275	41	149	3,00
Fiğ (Dane)	1.355	376	277	1,50
ENDÜSTRİYEL B.	21.499	9.239		
Tütün	3.013	301	100	5,50
Şeker Pancarı	1.075	6.987	6.500	0,08
Pamuk	4.961	1.119	226	1,00
Susam	12.440	830	67	2,50
Kekik	10	2	200	5,00
YAĞLI TOHUM.	253.676	62.048		
Ayçiçeği (Yağlık)	223.262	53.039	238	0,80
Yerfıstığı	14	4	286	2,00
Kanola (Kolza)	30.400	9.005	296	0,85
YUMRULU B.	4.280	7.324		
Kuru Soğan	3.110	4.195	1.349	0,60
Kuru Sarımsak	450	305	678	3,00
Patates	440	816	1.855	0,60
Hayvan Pancarı	280	2.008	7.171	0,08
YEM BİTKİLERİ	229.196	477.895		
Yonca (Kuru Ot)	17.640	17.469	990	0,30
Korunga(Kuru Ot)	1.560	591	379	0,27
Mısır (Hasıl)	900	1.800	2.000	0,04
Fiğ (Kuru Ot)	59.255	17.980	303	0,25
Mısır Silaj	27.760	148.435	5.347	0,08
Mısır Silaj(2. Ürün) *	43.650	237.065	5.431	0,08
Yem Şalgamı	1.045	6.120	5.856	0,07
Yulaf (Yeşil Ot)	0	0	0	0,06
Yulaf (Kuru Ot)	70.860	39.500	557	0,22
Sorgum (Yeşil Ot)	1.886	5.210	2.762	0,05
Tritikale (Yeşil Ot)	2.000	3.000	1.500	0,04
Tritikale (Kuru Ot)	2.640	725	275	0,15
Nadas	695.924	0	0	
Toplam	2.659.021	1.188.097		

Çizelge 13. Çanakkale ili tarla bitkileri ekim alanı, üretim ve verim durumu

Çizelge 14’de Çanakkale ilinde 2008 yılı itibariyle üretilen sebzelerin ekim alanı ve üretimi durumu verilmiştir. Çanakkale ilinde 191.301 da sebze ekim alanından 712.485 ton sebze üretilmiştir. Sebze üretimi açısından en fazla meyvesi yenen sebzeler üretilmekte olup, toplam sebze üretiminden % 87,53’lük pay almaktadır. Bunu sırasıyla baklagil sebzeler (% 5,19), yaprağı yenen sebzeler (% 4,88), soğan, yumru ve kök sebzeler (% 1,89) izlemektedir. İlde sebze üretimi açısından önemli ürünler; domates (545.885 ton) olup bunu sırasıyla biber (69.035), karpuz (31.025 ton), kavun (19.003 ton), hıyar (9.002 ton), fasulye (5.986 ton), izlemektedir.

Çizelge 14. Çanakkale ili sebze yetiştiriciliği üretimi

ÜRÜNLER	Alan (da)	Üretim (Ton)	Verim (kg/da)	Ortalama ürün fiyatı (kg/TL)
Yaprağı Yenen Sebzeler	9.343	15.181		
Lahana (Beyaz)	2.149	5.311	2.471	0,50
Lahana (Kırmızı)	407	956	2.349	1,00
Enginar	55	61	1.109	1,50
Marul (Göbekli)	304	396	1.303	2,00
Marul (Kıvrıkcık)	1.201	1.220	1.016	2,00
Marul (Aysberg)	10	25	2.500	2,20
Ispanak	3.348	2.766	826	1,00
Pırasa	1.282	2.869	2.238	1,00
Semizotu	8	7	875	1,00
Dereotu	5	3	600	2,00
Nane	21	21	1.000	2,00
Maydanoz	547	1.535	2.806	1,50
Roka	6	11	1.833	2,00
Baklagil Sebzeler	9.921	9.138		
Fasulye (Taze)	5.547	5.986	1.079	1,25
Bakla (Taze)	1.936	1.676	866	1,00
Bezelye (Taze)	1.356	766	565	1,00
Barbunya (Taze)	437	386	883	1,50
Börülce (Taze)	645	324	502	2,00
Meyvesi Yenen Sebzeler	167.444	681.664		
Bamya	529	267	505	2,50
Balkabağı	453	633	1.397	0,90
Kabak (Sakız)	1.042	1.785	1.713	1,00
Kabak (Çerez)	150	12	80	4,00
Kavun	10.855	19.003	1.751	0,30
Karpuz	13.165	31.025	2.357	0,25
Hıyar (Sofralık)	3.561	7.992	2.244	1,00
Hıyar (Turşuluk)	569	1.010	1.775	1,50
Patlıcan	2.914	4.915	1.687	0,75
Domates (Sofralık)	68.720	335.413	4.881	0,18

Domates (Salçalık)	33.964	210.472	6.197	0,18
Biber (Dolmalık)	1.797	2.916	1.623	1,00
Biber (Siv.,Çar.)	4.264	5.539	1.299	1,00
Biber (Salçalık)	25.410	60.580	2.384	0,40
Acur	51	102	2.000	1,00
Soğans, Yumru, Kök Sebzeler	3.613	4.827		
Sarımsak (Taze)	435	491	1.129	4,00
Soğan (Taze)	2.682	3.659	1.364	3,00
Havuç	130	220	1.692	1,00
Turp (Bayır)	150	183	1.220	0,75
Turp (Kırmızı)	151	156	1.033	0,75
Kereviz (Kök)	45	88	1.956	1,00
Kırmızı Pancar	20	30	1.500	1,00
Diğer Sebzeler	980	1.675		
Karnabahar	820	1.525	1.860	1,00
Brokoli	160	150	938	1,00
Toplam	191.301	712.485		

Çanakkale ili 2008 yılına ait meyve ağacı sayısı, üretim ve verim durumu Çizelge 15’de verilmiştir. Meyve ağacı sayısı bakımından il sırası şeftali (775.310) alırken bunu, elma (665,943 adet), Antep fıstığı (373.276), kiraz (258.010 adet), armut (203.629 adet), erik (172.480 adet), badem (151.780 adet) ve ayva (92.275 adet) izlemektedir. Çanakkale ilinde meyve üretiminden en fazla payı yumuşak çekirdekli meyveler (% 55,83) almakta ve bunu sırasıyla taş çekirdekli meyveler (% 39,88), sert kabuklu meyveler (% 3,04), üzüksü meyveler (% 1,06), turunçgiller (% 0,19) izlemektedir. İlde meyve üretimi açısından önemli ürünler; zeytin (103.134 ton), elma (96.478 ton) şeftali (43.965 ton), üzüm (41.486 ton), nektarin (16.760 ton), kiraz (4.916 ton), erik (4.193 ton), armut (2.864 ton), dut (1.612 ton), kiraz (2.119 ton) olarak sıralanabilir (Çizelge 15).

Çizelge 15. Çanakkale ili meyve üretimi

Çeşit	Toplu meyvelikler			Dağınmık ağaç sayısı		Toplam meyve veren ağaç sayısı	Üretim (ton)	Ağaç başına ortalama verim (kg)
	Alan (da)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı	Meyve veren yaşta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı			
Yumuşak çekirdekli	34.352						102.800	
Armut	794	10.075	11.315	193.554	13.736	203.629	3.988	20
Ayva	63	0	3.240	92.275	10.900	92.275	2.155	23
Elma	33.495	560.095	195.934	105.848	11.401	665.943	96.478	145
Muşmula	0	0	0	13.940	865	13.940	179	13
Yenidünya	0	0	0	0	85	0	0	0
Taş çekirdekli	48.639						73.425	
Erik	1.918	44.020	17.780	125.460	9.955	172.480	4.193	24
İğde	0	0	0	5.110	625	5.110	83	16
Kayısı	1.851	29.430	5.520	41.760	8.565	71.190	2.957	42
Zerdali	0	0	0	6.500	655	6.500	148	23
Kiraz	11.725	206.650	189.750	51.360	5.960	258.010	4.916	19
Kızılcık	0	0	0	9.300	515	9.300	123	13
Şeftali (Nektarin)	7.598	261.680	32.390	15.125	3.260	277.805	16.760	60
Şeftali	25.402	718.710	108.870	56.600	6.280	775.310	43.965	57
Vişne	145	4.060	160	10.250	820	14.310	280	20
Sert kabuklu	12.789						5.598	
Antep fıstığı	5.071	72.276	8.900	301.000	28.920	373.276	449	1
Ceviz	5.468	9.850	65.960	34.150	6.250	44.000	1.540	35
Badem	1.949	11.820	28.966	139.960	8.620	151.780	2.730	18
Fındık	301	9.826	619	2.820	830	12.646	18	1
Kestane	0	0	0	24.700	1.950	24.700	861	35
Üzümsü meyv.	1.102						1.962	
Çilek	310	0	0	0	0	0	107	345
Dut	0	0	0	25.870	5.075	25.870	440	17
İncir	570	2.400	10.600	42.950	5.025	45.350	1.092	24
Nar	184	1.350	8.580	15.120	3.525	16.470	250	15
Trab.hurması	30	0	1.200	2.305	1.010	2.305	63	27
Kivi	8	140	500	325	380	465	10	22
Turunçgiller	650						347	
Mandalina	650	7.000	1.000	4.700	1.625	11.700	347	30
Toplam	97.532						184.132	

Çizelge 16. Çanakkale ili zeytin üretimi

Çeşit	Toplu meyvelikler		Dağılık ağaç sayısı		Toplam meyve veren ağaç sayısı	Üretim (ton)	Ağaç başına ortalama verim (kg)	
	Alan(da)	Meyve veren yaşıta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşıta ağaç sayısı	Meyve veren yaşıta ağaç sayısı				Meyve vermeyen yaşıta ağaç sayısı
Sofralık								
Zeytin	17.398	213.126	89.591	77.565	10.121	290.691	7.297	25
Yağlık								
Zeytin	286.112	3.373.941	492.965	748.725	11.913	4.122.666	95.837	23
Zeytin Yağı							19.966	
Toplam	303.510						103.134	

Çizelge 16'dan da görüldüğü gibi Çanakkale ili toplam 4.122,666 adet meyve veren ağaç bulunurken bunun 3.373,941'ini yağlık çeşit zeytinler oluşturup 213.126'sını sofralık çeşitler oluşturmaktadır. Bu ürün veren 4.122,666 adet ağaçtan 103.134 ton ürün elde edilmektedir.

Çizelge 17. Çanakkale İli Bağ Alanları ve Üretimi

Çeşit	Bağ Alanı (da)		Üretim (ton)	Verim (kg/da)	
	Toplam bağ alanı (da)	Meyve veren yaşıta bağlar			Meyve vermeyen yaşıta bağlar
Üzüm (Sofralık Çekirdekli)	18.460	13.790	4.670	13.091	949
Üzüm (Sofralık Çekirdeksiz)	0	0	0	0	0
Üzüm (Şaraplık)	33.306	27.907	5.399	28.395	853
Toplam	51.766	41.697	10.069	41.486	

Çizelge 17'deki verilere göre Çanakkale ilinde 51.766 da alanda bağ yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu alanın 18.460 da'ı sofralık çekirdekli üzüm olarak kullanılırken 33.306 da'ı şaraplık olarak değerlendirilmekte ve toplam 41.486 ton ürün elde edilmektedir.

4.2.6.2. Hayvan Varlığı ve Hayvansal Üretim

Çanakkale ilinde 2008 yılı itibariyle 155.830 baş sığır bulunmakta (Anonim, 2011e), bunun % 85,26'sı saf kültür ırkı, % 11,68'i kültür melezi ve % 3,06'sı yerli ırk hayvanlardan oluşmaktadır. 342.767 baş koyun, 215.553 baş keçi bulunmaktadır. Kümes

hayvanlarının sayısı 3.661.823 adet olup, 48.191 adet arı kovanı bulunmaktadır (Çizelge 18).

Çizelge 18. Çanakkale ili hayvan varlığı

Cinsi	Toplam her yaşta (adet)	Süt (ton)	Et (ton)	Deri (ton)	Yün-yapağı-kıl (ton)	Yumurta (adet)	Bal (ton)
Sığır	Saf kültür ırkı	124.622	311.810				
	Kültür melezi	21.500	42.711				
	Yerli ırk	9.708	11.183				
	Toplam	155.830	365.704	4.563	329		
Manda	350	55	3	0,2			
Koyun	Merinos	3.005	152		4		
	Yerli ırk	339.762	14.919		447		
	Toplam	342.767	15.071	911	34	451	
Keçi	Kıl keçisi	215.553	26.354	499	24	96	
At	1.721						
Eşek	4.990						
Katır	423						
Deve	129						
Tavuk	Yumurtacı	237.336				34.117.460	
	Etlik	3.404.590				0	
	Toplam	3.641.926				34.117.460	
Ördek	8.620					672.338	
Kaz	5.529					229.065	
Hindi	5.748					144.475	
Arı kovanı	Eski tip kovan	2.226					16
	Yeni tip kovan	45.965					825
	Toplam	48.191					841
Toplam		407.129	5.976	387	547	35.163.338	841

Çanakkale ilinde 2008 yılı itibariyle ton 365.704 ton süt, 5.976 ton kırmızı et, 547 ton yapağı-kıl, 841 ton bal, 35.163.338 adet yumurta, 387 ton deri üretilmiştir. İl Türkiye kırmızı et üretiminden % 1,23, süt üretiminden % 3,33, yapağı ve kıl üretiminden % 1,29, yumurta üretiminden % 0,25, bal üretiminden % 1,02 pay almaktadır.

4.2.7. Tarım Tekniği ve Girdi Kullanımı

4.2.7.1. Tarımsal alet makine varlığı

Çanakkale ilinde 2008 yılı itibariyle 22.174 adet traktör, 244 adet biçerdöver, 8.598 adet yağmurlama tesisi, 19.588 adet zirai mücadele aletleri, 31.114 adet pulluk, 10.672

adet tırmık ve çeşitli miktarda alet ve makine bulunmaktadır. İlde traktör başına 44.795 ha alan düşmektedir (Çizelge 19), (Anonim, 2011e).

Çizelge 19. Çanakkale ili tarım alet ve makineleri

Alet-Makine Adı	Adet	Alet-Makine Adı	Adet
Karasaban	187	Santrifüjli pompa	1.561
Hayvan pulluğu	920	Elektropomp	3.652
Kulaklı traktör pulluğu	27.951	Motopomp	10.712
Ark açma pulluğu	992	Derin kuyu pompası	2.271
Diskli traktör pulluğu	652	Yağmurlama tesisi	8.598
Diskli anız pulluğu	559	Krema makinesi	445
Kulaklı anız pulluğu	40	Süt sağım tesisi	31
Toprak frezesi	526	Seyyar süt sağım makinesi	10.577
Kültivatör	9.271	Tarım Arabası (Römork)	22.568
Merdane	770	Su Tankeri	3.710
Diskaro	8.101	Dip Kazan	423
Dişli tırmık	10.672	Rototiller	50
Kombikürüm	77	Taş toplama makinesi	0
Ot tırmığı	760	Toprak tesviye makinesi	568
Traktörle çekilen hububat ekim mak.	1.794	Set yapma makinesi	487
Kombine hububat ekim makinesi	3.296	Toprak burgusu	61
Patates dikim makinesi	0	Hayvan ve traktörle çekilen ara çapa mak.	1.874
Çiftlik gübresi dağıtma makinesi	29	Pnömatik ekim makinesi	316
Kimyevi gübre dağıtma makinesi	8.971	Ünüvare ekim makinesi	1.594
Orak makinesi sayısı	139	Anıza dikim makinesi	0
Biçerbağlar makinesi sayısı	30	Fide dikim makinesi	30
Balya makinesi	495	Batöz	348
Tınaz makinesi	3	Sap toplamalı saman yapma makinesi	37
Döven	50	Saman aktarma boşaltma makinesi	7
Pancar sökme makinesi	5	Motorlu tırpan	513
Traktörle Çekilen Çayır Biçme makinesi	518	Ürün kurutma makinesi	16
Ot Silaj makinesi Sayısı	137	Meyve hasat Makinesi	4
Mısır Silaj makinesi Sayısı	382	Ürün sınıflandırma makinesi	5
Mısır daneleme makinesi	58	Yem dağıtıcı römork	0
Mısır hasat makinesi	1	Damlama sulama tesisi	9.118
Selektör	68	Yayık	64
Yem hazırlama makinesi	557	Kepçe (tarımda kullanılan)	653
Sap parçalama makinesi	2	Traktör	22.174
Sırt pulverizatörü	13.160	Biçerdöver	244
Sedyeli, motorlu pulverizatör tozlayıcı	142	Tozlayıcı	155
Kuyruk milinden hareketli pulverizatör	5.215	Atamizör	465
Motorlu pulverizatör	1.071		

4.2.7.2. Sulanan alan

Çanakkale ilinin 330.337 hektar tarım arazisinin 111.047 hektarı (% 34) sulanabilmektedir. Sulanabilir arazinin 73.643 hektarı (% 66,3) sulanmakta, bunun dışında kalan 37.404 hektarı (% 33,7) ise kuru şartlarda kullanılmaktadır (Anonim, 2011e). En fazla sulanabilir arazi Biga (% 23,4), Bayramiç (13,7), Merkez (% 13) ve Yenice (% 12,8) ilçelerinde bulunmaktadır (Çizelge 20).

Çizelge 20.Çanakkale ilinde sulanan alan miktarı

İlçeler	İşlenebilir arazi (ha)	%	Sulanabilir arazi (ha)	%
Merkez	24.301	7,3	14.395	13,0
Ayvacak	33.102	10,0	5.999	5,4
Bayramiç	31.553	9,5	15.201	13,7
Biga	60.141	18,2	26.000	23,4
Bozcaada	2.061	0,6	465	0,4
Çan	26.490	8,0	5.900	5,3
Eceabat	18.500	5,6	4.500	4,1
Ezine	26.881	8,1	9.811	8,8
Gelibolu	39.732	12,0	10.216	9,2
Gökçeada	3.350	1,0	775	0,7
Lapseki	36.020	10,9	3.560	3,2
Yenice	28.206	8,8	14.225	12,8
Toplam	330.337	100	111.047	100

İlde sulanan 73.643 hektarlık alanın; 45.762 hektarında Tarla Ürünleri (Çeltik, Dane Mısır, Silajlık Mısır, Kuru Fasulye, Pamuk, Yonca vb.), 16.796 hektarında Sebze (Domates, Biber, Taze Fasulye, Lahana vb.), 11.085 hektarında Meyve (Elma, Şeftali, Kiraz, Nektarin vb.) yetiştiriciliği yapılmaktadır. İlde sulu tarım alanlarında en fazla yetiştiriciliği yapılan ürünler Domates (10.268 ha), Silajlık Mısır (7.141 ha), Çeltik (3.139 ha) ve Salçalık Biber (2.541 ha)'dir (Çizelge 21) (Anonim, 2011e).

Çizelge 21. Çanakkale ili sulanan alanların ürünlere göre dağılımı

Ürünler	Sulanan alan (ha)	(%)	Sulanan başlıca ürünler
Tarla ürünleri	45.762	62,1	çeltik, dane mısır, silajlık mısır, k.fasulye, yonca
Sebze	16.796	22,8	Domates, biber, taze fasulye, lahana

Meyve	11.085	15,1	Elma, şeftali, kiraz, nektarin
Toplam	73.643	100	

4.3. Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiriciler Birliği Hakkında Genel Bilgiler

Türkiye’de “Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği” il örgütlerinin kurulması; 10.03.2001 tarihli ve 24338 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu’na istinaden 19.12.2001 tarih ve 24615 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Islah Amaçlı Yetiştirici Birliklerinin Kurulması ve Hizmetleri Hakkında Yönetmelik”e dayanılarak gerçekleştirilmektedir (Anonim, 2001a ve Anonim, 2001b). Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri İl Birlikleri 2003 yılında sadece 4 ilde örgütlenmeyi sağlarken, 2006 ve 2007 yıllarında sırasıyla 23 ve 31 ilde örgütlenmesini tamamlayarak toplam 60 ile ulaşmıştır. 2010 yılına gelindiğinde ise örgütlenen il sayısı 72’ye ulaşmıştır.

Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri İl Birlikleri ilk olarak 2003 yılında kuruluş tarih sırasıyla Kırklareli, Balıkesir, İzmir ve Çanakkale illerinde kurulduğu belirlenmiştir. Ayrıca, 2006 yılında bazı il birliklerinin katılımıyla “Türkiye Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Merkez Birliği” üst kuruluş olarak kurulmuştur (Ayhan ve ark., 2010).

Çanakkale Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği, 4631 Sayılı Islah Kanunu çerçevesinde 19.12.2001 tarih ve 24615 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Islah Amaçlı Yetiştirici Birliklerinin Kurulması ve Hizmetleri Hakkında Yönetmelik esaslarına göre 28.03.2003 tarihinde kurulmuştur. Kuruluş aşamasında 24 üyeye sahip olan birliğin bugünkü üye sayısı 5801’dir. İldeki yetiştiricilerin tamamına yakını birlikten hizmet alabilmektedir (Anonim, 2011f).

4.4. İncelenen İşletmelerin Ekonomik Analizi

4.4.1. İncelenen İşletmelerin Arazi Varlığı ve Dağılımı

İncelenen işletmelerde toplam işletme arazisinin büyük bir kısmını tarla arazisi oluşturmaktadır. İşletmeler ortalamasına göre işletme arazisinin % 69,94'ü tarla arazisi, % 3,12'si sebze arazisi, % 10,48'i meyvelik arazi ve % 16,46'sı çayır-otlak arazisinden oluşmaktadır (Çizelge 22). Büyüklüğü 25–80 baş olan işletmelerde işletme başına ortalama 24,46 da tarla arazisi düşmekte, bu değer 80 baş üzerinde olan işletmelerde 42,25 da olarak görülmektedir. İşletme büyüklüğü arttıkça işletme başına düşen arazi miktarı giderek artmaktadır.

Diğer yandan çayır-otlak arazisi incelendiğinde oransal olarak küçük işletmelerde çayır- mera arazisi büyük işletmelere göre daha yüksektir. Ancak işletme başına düşen arazi miktarı işletme büyüklüğü arttıkça artmaktadır.

Çizelge 22. İncelenen işletmelerde arazi varlığı

İşletme büyüklük grupları (baş)	Tarla arazisi		Sebze arazisi		Meyvelik arazi		Çayır-otlak arazisi		Toplam	
	da	%	da	%	da	%	da	%	da	%
	25-80	24,46	62,79	0,95	2,41	5,90	14,97	7,81	19,83	39,12
81++	47,25	72,75	2,19	3,32	5,81	8,82	9,95	15,11	65,20	100
İşl. Ort.	38,40	69,94	1,74	3,12	5,84	10,48	9,18	16,46	55,76	100

4.4.2. İncelenen İşletmelerde Arazi Tasarruf Şekli ve Parçalılık Durumu

İncelenen işletmelerde, işletme büyüklük grupları itibariyle toplam işletme arazisi 39,12 dekar ile 65,20 dekar arasında değişmekte olup işletmeler ortalamasında 55,76 dekarıdır. İşletmelerde keçi sayısı arttıkça toplam işletme arazisi genişliği de artmaktadır. İşletme arazisinin % 37,11'i mülk arazi, % 5,06'sı ortağa tutulan arazi ve % 57,76'sı kiraya tutulan arazidir (Çizelge 23).

Çizelge 23. İncelenen işletmelerde arazi tasarruf şekilleri

İşletme büyüklük grupları (baş)	Mülk arazisi		Ortağa tutulan		Kiraya tutulan arazi		Toplam işl. arazisi	
	da	%	da	%	da	%	da	%
	25-80	14,19	36,28	2,98	7,60	21,95	56,12	39,12
81-+	24,38	37,39	2,73	4,19	38,09	58,42	65,20	100
İşl. Ort.	20,68	37,11	2,82	5,06	32,25	57,84	55,76	100

4.4.3. İncelenen İşletmelerde Hayvan Varlığı

İşletmeler ortalamasına göre işletme başına düşen irat hayvanı 12,73 BBHB olup, bunun % 92,91'ini küçükbaş hayvanlar, % 7,09'unü büyükbaş hayvanlar oluşturmaktadır. İşletmeler ortalamasında işletme başına 11,83 BBHB küçükbaş hayvan, 0,90 BBHB büyükbaş hayvan düşmektedir. BBHB olarak işletme başına düşen küçükbaş hayvanların % 95,78'ini keçi, % 4,22'sini koyun oluşturmaktadır. İşletme başına 11,33 BBHB keçi düşmektedir. Ayrıca 0,01 BBHB kümes hayvanı düşmektedir (Çizelge 24).

Paksoy, 2006'ya göre işletmeler ortalamasında işletme başına düşen irat hayvanı 10,28 BBHB olup, bunun % 86,67'sini küçükbaş hayvanlar, %13,33'ünü büyükbaş hayvanlar oluşturmaktadır. BBHB olarak işletme başına düşen küçükbaş hayvanların % 95,06'ını keçi, %4,94'ünü koyun oluşturmaktadır. Dellal, 2000'e göre ise işletmeler ortalamasında işletme başına 22,25 BBHB küçükbaş hayvan düşmektedir. Bunun % 93,53'ünü kıl keçi, % 6,47'sini koyun oluşturmaktadır. İncelenen işletmelerde işletme başına düşen kıl keçi varlığı 20,81 BBHB'dir.

Çizelge 24. İncelenen işletmelerde hayvan varlığı

Hayvan cinsi	25-80		81- +		İşletmeler ort.	
	Baş	BBHB	Baş	BBHB	Baş	BBHB
İrat hay.	73,621	6,942	162,763	15,732	138,429	12,729
Boğa	-	-	-	-	-	-
İnek	0,286	0,286	0,132	0,132	0,190	0,190
Düve	0,143	0,1	1,395	0,976	0,966	0,676

Tosun	-	-	-	-	-	-
D. dana	-	-	-	-	-	-
E.dana	0,048	0,024	0	0	0,017	0,009
Buzağı	0,143	0,023	0,184	0,029	0,172	0,028
Büyükbaş top.	0,620	0,433	1,711	1,137	1,345	0,903
Koç	0	0	0,553	0,066	0,362	0,043
Koyun	1,095	0,110	5,947	0,595	4,293	0,429
Toklu	-	-	-	-	-	-
Kuzu	0,143	0,007	0,737	0,037	0,534	0,027
Toplam	1,238	0,117	7,237	0,698	5,189	0,499
Teke	2,381	0,286	4,395	0,527	3,707	0,445
Keçi	48,57	4,857	109	10,9	88,29	8,829
Çebiş	6,952	0,556	14,95	1,196	12,19	0,975
Oğlak	13,86	0,693	25,47	1,274	21,57	1,078
Toplam	71,763	6,392	153,815	13,897	125,757	11,327
Küçükbaş top.	73,001	6,509	161,052	14,595	137,084	11,826
Kümes hay.	0,952	0,004	1,737	0,007	1,483	0,006
Genel top.	-	6,946	-	15,739	-	12,735

4.4.4. İşletmelerde Nüfusun Yapısı, Eğitim ve İşgücü Durumu

4.4.4.1. Nüfus ve eğitim durumu

İncelenen işletmelerde çiftçi ailesi başına düşen ortalama nüfus işletme büyüklüğü ile giderek artmakta ve 3,66 ile 4,43 arasında değişmektedir. İşletmeler ortalamasında ise bu miktar 4,16 olup, bunun % 52,70'ini erkek, % 47,30 'unu kadın nüfus oluşturmaktadır (Çizelge 25).

Çizelge 25. İncelenen işletmelerde nüfusun yaş grupları ve cinsiyete göre dağılımı

Yaş grup.	İşletme büyüklük grupları								İşletmeler ortalaması			
	25-80				81- +				E	K	T	%
	E	K	T	%	E	K	T	%				
0-6	0,095	0,048	0,143	3,90	0,108	0,189	0,297	6,70	0,103	0,138	0,241	5,80
7-14	0,180	0,048	0,228	6,49	0,297	0,378	0,675	15,25	0,259	0,259	0,518	12,45
15-49	1,430	1,240	2,670	72,73	1,351	1,108	2,459	55,49	1,380	1,155	2,535	61,00
50+	0,430	0,190	0,620	16,88	0,459	0,540	0,999	22,56	0,450	0,414	0,864	20,75
Top.	2,135	1,526	3,661	100,00	2,215	2,215	4,430	100,00	2,192	1,966	4,158	100,00

Çizelge 25'den görüleceği gibi, işletmede esas işgücü kaynağını oluşturan 15-49 yaş grubu % 61 oranı ile önde gelmekte olup, bunu % 20,75 ile 50 ve daha büyük yaş grubu, % 12,45 ile de 7-14 yaş grubu izlemektedir. 0-6 yaş grubunun toplam içindeki payı ise % 5,80'dir. İncelenen işletmelerde ekonomik olarak faal olacak nüfusun (15-49

yaş grubu) oranının yüksek olması yeterli işgücü kaynağının bulunabileceğinin bir göstergesidir.

İşletmeler ortalamasına göre 7 ve daha yukarı yaştaki nüfusun % 92,51'i okuryazardır. Bu oran Türkiye ortalamasından daha yüksektir. Erkeklerin okur-yazarlık oranı kadınların oranından daha yüksektir (Çizelge 26).

Çizelge 26. İncelenen işletmelerde 7 ve daha yukarı yaştaki nüfusun cinsiyete göre okur-yazarlık oranı

İşlet. büyü. grup.	Erkek			Kadın			Toplam		
	Okur-yazar değil	Okur-yazar	Toplam	Okur-yazar değil	Okur-yazar	Toplam	Okur-yazar değil	Okur-yazar	Toplam
25-80	9,30	90,70	100	6,45	93,55	100	8,11	91,89	100
81- +	6,41	93,59	100	8,00	92,00	100	7,19	92,81	100
İş. Ort.	7,43	92,57	100	7,55	92,45	100	7,49	92,51	100

4.4.4.2. İşgücü

Nüfusun yaş grupları ve cinsiyet bakımından iş başarma kudretleri dikkate alınarak yapılan hesaplamalarda çiftçi ailesi başına işletmeler ortalamasında 3,09 EİB aile işgücü varlığı düşmektedir. Bu işgücünün 2,07 EİB'i erkek (% 67,30), 1,02 EİB'i kadın (% 32,07) işgücünden oluşmaktadır. Nüfusun sürekli hastalık, eğitim, askerlik ve işletme dışında çalışma nedenleri ile işletme faaliyetine katılmadığı süreler dikkate alındığında işletmeler ortalamasında işletme başına 2,13 EİB aile işgücü düşmektedir. Bunun mevcut işgücüne oranı % 66,77'tür (Çizelge 27).

Çizelge 27. İncelenen işletmelerde işgücü varlığı (EİB)

İşletme büyüklük grupları	Aile işgücü (EİB)					Yabancı işgücü (EİB)	Toplam işgücü (EİB)
	Mevcut (EİB)	Çalışamayan (EİB)	İşletme dışında çalışan (EİB)	Üretime katılan (EİB)	Mevcut işgücüne oranı (%)		
25-80	2,92	0,58	0,56	1,77	60,62	0,84	2,61
81- +	3,19	0,59	0,27	2,33	73,04	1,19	3,52
İşlet. ort.	3,09	0,59	0,38	2,13	66,77	1,06	3,19

İşletmeler ortalamasına göre mevcut aile işgücünün % 12,30'u (0,38 EİB) işletme dışında çalışmaktadır. İşletme dışında çalışan aile işgücünün bir kısmı tarımda bir kısmı da tarım dışı işlerde çalışmaktadır.

Aile işgücü varlığı yeterli olmayan işletmeler bu açığı dışarıdan ücretli işçi

çalıştırarak kapatmaktadırlar. Bunun yanında aile işgücü varlığı fazla olan işletmelerde zaman zaman ücretli işgücüne yer vermektedirler. Bunun nedeni belirli zamanlarda iş azamilerinin ortaya çıkması veya belirli nitelikte aile işgünün bulunmayışıdır. İncelenen işletmelerde özellikle hasat ve harman, çapa işlerinde geçici yabancı işgücüne yer verilmektedir. Ayrıca geçici ve daimi işçi olarak çoban tutan işletmeler bulunmaktadır.

İncelenen işletmelerde yabancı işgücünün tamamına yakını geçici işgücünden oluşmaktadır. İşletmeler ortalamasına göre toplam işgücünün % 33,23'si yabancı işgücüdür. Yabancı işgücü varlığı işletme büyüklüğü ile artmaktadır (Çizelge 27).

İncelenen işletmelerde işgücünün kullanım durumu Çizelge 28'de verilmiştir. Erkek işgücü birimi cinsinden hesaplanan kullanılabilir aile işgücü miktarı, araştırma bölgesi için tespit edilen bir yıldaki çalışılabilir gün sayısı (250 gün) ile çarpılarak erkek işgününe (EİG) çevrilmiş ve böylece aile işgünü potansiyeli belirlenmiştir. İşletmeler ortalamasına göre aile işgünü potansiyeli 772,50 EİG olarak bulunmuştur.

İşletmelerde değerlendirilmeyip atıl kalan aile işgücü miktarı; işletme büyüklük gruplarına göre % 17,99–20,21 arasında değişmekte olup, işletmeler ortalamasında % 18,77 olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 28. İncelenen işletmelerde işgücü kullanımı

İşlet. büyük grup.	Aile işgünü potan.	İşletmede kullanılan işgücü						İşletme dışında kullanıl. aile işgücü	İşlet. ve işletme dışında kullan. aile	Atıl aile işgücü			
		Aile İşgücü		Y. İşgücü		Toplam				EİG	EİG	EİG	%
		EİG	%	EİG	%	EİG	%						
25-80	730,0	442,5	67,81	210,0	33,19	652,5	100	140,0	582,5	147,5	20,21		
81 -+	792,5	582,5	66,20	272,5	33,80	880,0	100	67,5	650,0	142,5	17,99		
İşl.Or.	772,5	532,5	66,77	265,0	33,23	797,5	100	95,0	627,5	145,0	18,77		

4.4.4.3. Çekigücü

İncelenen işletmelerin % 53,45'inde traktör bulunmaktadır. Traktörü bulunmayan işletmelerden, arazisi elverişli olanlar dışarıdan traktör kiralamakta, elverişli olmayanlar ise hayvan çeki gücünden faydalanmaktadır. İşletmeler ortalamasına göre işletme başına 0,53 adet traktör düşmektedir. İşletme başına düşen traktör sayısı işletme büyüklüğü ile artmaktadır (Çizelge 29).

Çizelge 29. İncelenen işletmelerde çeki gücü ile arazi varlığı arasındaki ilişkiler

İşletme büyüklük grupları	Traktör varlığı (%)	İşletme başına düşen traktör sayısı (adet/işletme)	Traktör başına düşen arazi miktarı (dekar/traktör)
25-80	42,86	0,43	91,28
81- +	59,46	0,59	109,66
İşlet.ort.	53,45	0,53	104,32

Traktör başına düşen arazi miktarı işletmeler ortalamasına göre 104,3 dekadır. İşletme büyüklüğü arttıkça traktör başına düşen arazi miktarı da artmaktadır (Çizelge 29).

4.4.5. İncelenen İşletmelerde Sermaye Durumu

İncelenen işletmelerde sermaye, unsurlarına göre incelenmiş ve bu incelemede sermayenin fonksiyonlarına göre sınıflandırılması yapılmıştır. Fonksiyonlarına göre sınıflandırılan sermaye unsurları ayrı ayrı ele alınmıştır. Buna göre incelenen işletmelerde aktif ve pasif sermaye durumu Çizelge 30 ve Çizelge 41’de verilmiştir.

4.4.5.1. Aktif Sermaye

Aktif sermaye işletmede üretimde kullanmak amacıyla bulundurulmuş sermayenin tamamı olup, çiftlik ve işletme sermayesinden oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde aktif sermaye unsurlarının değerleri ile bunların aktif sermaye toplamı içindeki oranları Çizelge 30’da verilmiştir.

İncelenen işletmelerde işletme başına düşen aktif sermaye, işletme büyüklük grupları itibarıyla 184.123,63 TL -264.860,03 TL arasında değişmekte olup, işletmeler ortalamasında 235.925,50 TL olmaktadır (Çizelge 30).

Tarım işletmelerinde herhangi bir sermayenin yetersizliği ya da fazlalığı, işletmelerin başarılı çalışmalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Rantabl çalışabilmek için, gerekli sermayelerden her birinin belirli oranlarda bulunması gerekmektedir. İşletmelerin şekline, üretimin ağırlık noktasına göre, farklılık gösterebilir de, genel olarak rasyonel çalışan işletmelerde aktif sermayenin yarısını çiftlik sermayesinin, diğer yarısını işletme sermayesinin oluşturması arzu edilmektedir (Erkuş ve ark., 1995).

İncelenen işletmelerde; aktif sermayenin işletmeler ortalamasına göre % 54,68’ini

çiftlik sermayesi, % 45,32'sini işletme sermayesi oluşturmaktadır. (Çizelge 31). Bu durum aktif sermaye unsurlarının rasyonel dağılmış olduğunu göstermektedir.

İşletmeler ortalamasına göre aktif sermayenin Antalya'da kıl keçisi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinde % 46,24'ünü çiftlik sermayesinin, % 53,76'sını işletme sermayesinin (Dellal, 2000), Ankara'da tiftik üreten tarım işletmelerinde % 63,33'ünü çiftlik sermayesinin, % 36,67'sini işletme sermayesinin, (Kıral ve ark., 1996) Kahramanmaraş ili merkez ilçesinde dağ ve orman köylerindeki tarım işletmelerinde % 72,55'ini çiftlik sermayesinin, % 27,75'ini işletme sermayesinin (Akpınar, 1998) oluşturduğu tespit edilmiştir.

İşletme arazisinin dekarına düşen aktif sermaye işletmeler ortalamasında 4.231,09 TL, olup işletme büyüklüğü arttıkça yükselmektedir. BBHB'ne düşen aktif sermaye ise işletmeler ortalamasında 18.525,76 TL olup, işletme büyüklüğü arttıkça azalmaktadır (Çizelge 30).

Çizelge 30. İncelenen işletmelerde aktif sermaye durumu

Sermaye neveleri	İşletme büyüklük grupları				İşletmeler ortalaması	
	25-80		81- +		TL	%
	TL	TL	TL	%		
1.Çiftlik sermayesi	114.049,27	61,94	137.471,23	51,90	128.992,33	54,68
Toprak sermayesi	63.810,00	34,66	79.115	29,87	73.575	31,19
Arazi ıslahı	3.333,30	1,81	3778,4	1,43	3.617,24	1,53
Bina sermayesi	35.859,52	19,48	38.628,38	14,58	37.625,86	15,95
Bitki sermayesi	11.046,45	5,99	15.949,45	6,02	14.174,23	5,62
2. İşletme sermayesi	70.074,36	38,06	127.379,67	48,10	106.933,17	45,32
Hayvan sermayesi	41.847,61	22,73	90.972,43	34,35	73.292,73	31,06
Alet-mak. sermayesi	9.393,09	5,10	17.660,94	6,67	14.858,82	6,30
Malzeme-mühim. ser.	10.480,82	5,69	12.607,34	4,76	11.837,39	5,02
Para Sermayesi	8.352,84	4,54	6.144,75	2,32	6.944,23	2,94
Aktif sermaye top.	184.123,63	100,00	264.860,03	100,00	235.925,50	100,00
Dekara düş. akt. ser.	4.706,63		4.062,27		4.231,09	
BBHB'ne düş.akt.ser.	26.492,61		16.828,26		18.525,76	

4.4.5.1.1. Çiftlik Sermayesi

Çiftlik sermayesi; toprak, arazi ıslahı, bina ve bitki sermayelerinden oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde işletmeler ortalamasına göre çiftlik sermayesi 128.992,33 TL olup aktif sermaye içindeki oranı % 51,13'tür.

İşletme başına düşen ortalama çiftlik sermayesinin % 57,04'ü toprak sermayesi, % 29,17'sini bina sermayesi, % 10,99'unu bitki sermayesi ve % 2,80'ini arazi ıslahı sermayesi oluşturmaktadır (Çizelge 31).

İncelenen işletmelerde olduğu gibi çeşitli illerde yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. İşletmeler ortalamasına göre çiftlik sermayesinin Antalya’da kıl keçisi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinde % 49,79’unu toprak sermayesi % 42,71’ini bina sermayesi, 5,55’ini bitki sermayesi ve % 1,95’ini arazi ıslahı sermayesi (Dellal, 2000), Ankara’da tiftik üreten tarım işletmelerinde % 54,61’ini toprak sermayesi, % 42,27’ini bina sermayesi, % 2,99’unu bitki sermayesi ve % 0,14’ünü arazi ıslahı sermayesi (Kıral ve ark., 1996) oluşturduğu belirlenmiştir.

İşletme arazisinin dekarına düşen ortalama çiftlik sermayesi miktarı işletmeler ortalamasında 2.313,35 TL olup, işletme büyüklüğü arttıkça azalmaktadır. BBHB’ne düşen çiftlik sermayesi ise işletmeler ortalamasında 10.129 TL olup, işletme büyüklüğü arttıkça azalmaktadır (Çizelge 31).

Çizelge 31. İncelenen işletmelerde çiftlik sermayesi ve oransal dağılımı

İşletme büyüklük grupları	Çiftlik sermayesi								Çiftlik sermayesi toplamı	Dekara düşen çiftlik sermayesi	BBHB'ne düşen çiftlik sermayesi	
	Toprak sermayesi		Arazi ıslahı sermayesi		Bina sermayesi		Bitki sermayesi					
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%				
25-80	63.810	55,95	3.333,3	2,92	35.859,52	31,44	11.046,45	9,69	114.049,27	100,00	2915,37	16.419
81- +	79.115	57,55	3.778,4	2,75	38.628,38	28,10	15.949,45	11,60	137.471,23	100,00	2108,45	8.734
İşl. ort.	73.575	57,04	3.617,24	2,80	37.625,86	29,17	14.174,23	10,99	128.992,33	100,00	2313,35	10.129

4.4.5.1.1.1. Toprak Sermayesi

İncelenen işletmelerde toprak sermayesi; tarla, sebze, meyve-bağ ve çayır-otlak arazisi toplamından oluşmaktadır. İşletme büyüklük gruplarına göre 63.810 TL ile 79.115 TL arasında değişen toprak sermayesi işletmeler ortalamasında 73.575 TL' dir. Toprak sermayesinin % 82,85'i tarla arazisi, % 12,71'i meyve ve bağ arazisi, % 3,52'si çayır-otlak arazisi ve % 0,92'si sebze arazisinden meydana gelmektedir (Çizelge 32). Toprak sermayesinin çiftlik sermayesi içindeki oranı % 57,04 (Çizelge 31), aktif sermaye içindeki oranı % 29,16'dır (Çizelge 30).

İşletme arazisinin dekarına düşen ortalama toprak sermayesi miktarı işletmeler ortalamasında 1.319,49 TL olup, işletme büyüklüğü arttıkça 1.213,42 TL ile 1631,14 TL arasında değişmektedir.

Çizelge 32. İncelenen işletmelerde toprak sermayesi

İşlet.büy. grup.	Tarla arazisi		Sebze		Meyvelik-bağ		Çayır-otlak		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
25-80	52.624,11	82,47	593,43	0,93	9316,26	14,60	1276,2	2,00	63.810	100,00
81- +	65.681,27	83,02	719,95	0,91	9367,22	11,84	3346,56	4,23	79.115	100,00
İş. or.	60.953,68	82,85	674,14	0,92	9348,77	12,71	2598,41	3,52	73.575	100,00

4.4.5.1.1.2. Arazi İslahı Sermayesi

Çiftlik sermayesi içinde en düşük payı arazi ıslahı sermayesi almaktadır. İncelenen işletmelerde arazi ıslahı sermayesi; kanal-ark, su kuyusu, havuz, çit, duvar ve tesviye'den oluşmaktadır. Arazi ıslahı sermayesi işletme büyüklük gruplarına göre 3.333,3 TL ile 3.778,4 TL arasında değişmekte olup, işletmeler ortalamasında 3.617,24 TL'dir (Çizelge 33). Arazi ıslahı sermayesi çiftlik sermayesi içinde % 2,92 (Çizelge 31) aktif sermaye içinde ise % 1,44'lük pay almaktadır (Çizelge 30). İşletme arazisinin dekarına düşen ortalama arazi ıslahı sermayesi miktarı işletmeler ortalamasında 64,87 TL olup, işletme büyüklüğü arttıkça 57,95 TL ile 85,21 TL arasında değişmektedir.

Çizelge 33. İncelenen işletmelerde arazi ıslahı sermayesi

İşlet büyü. grup.	Kanal-ark (TL)	Su kuyusu (TL)	Havuz (TL)	Çit (TL)	Duvar (TL)	Tesviye (TL)	Toplam (TL)
25-80	108,83	1.483,70	-	954,42	712,24	74,11	3.333,30
81- +	1.349,32	921,49	-	404,88	674,66	428,05	3.778,40
İş. Ort.	900,17	1.125,05	-	603,85	688,27	299,90	3617,24

4.4.5.1.1.3. Bina Sermayesi

İncelenen işletmelerde bina sermayesi; konut, ahır, ağıl, samanlık, yem deposu, gübrelik, ambar ve kümesten oluşmaktadır. Bina sermayesi işletme büyüklük grupları itibariyle 35.859,52 TL-38.628,38 TL arasında değişmekte olup işletmeler ortalamasında 37.625,86 TL'dir (Çizelge 34). Çiftlik sermayesi içinde bina sermayesi % 29,17 (Çizelge 31), aktif sermaye içinde % 14,91'lik pay almaktadır (Çizelge 30). İşletme arazisinin dekarına düşen ortalama bina sermayesi miktarı işletmeler ortalamasında 674,80 TL olup, işletme büyüklüğü arttıkça 916,68 TL ile 592,44 TL arasında değişmektedir.

Çizelge 34. İncelenen işletmelerde bina sermayesi

Bina cinsi	İşletme büyüklük grupları		İşletmeler ortalaması
	25-80	81- +	
Konut	25.189,89	24.045,25	24.459,69
Ahır	3.782,76	5.376,69	4.799,58
Ağıl	3.290,76	4.581,64	4.144,25
Samanlık	3.104,21	3.811,50	3.525,86
Yem deposu	373,20	64,91	176,53
Gübrelik	-	18,78	11,98
Ambar	84,77	728,61	495,50
Kümes	33,93	-	12,29
Top. bina ser.	35.859,582	38.628,38	37.625,86

4.4.5.1.1.4. Bitki Sermayesi

Çiftlik sermayesi içinde yer alan bitki sermayesi, meyveli ve meyvesiz ağaçların değeri ile tarla demirbaşından oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde bitki sermayesinin büyük bölümünü (% 87,6) meyveli ağaçlar meydana getirmektedir. Bitki sermayesinin işletme başına düşen ortalama değeri işletme büyüklük grupları itibariyle 11.046,45 TL ile 15.949,45 TL arasında değişmekte olup, işletmeler ortalamasında 14.174,23 TL'dir. En yüksek bitki sermayesi 81 baş ve daha büyük işletmelerde bulunmaktadır (Çizelge

35). Çiftlik sermayesi içinde bitki sermayesi % 10,99 (Çizelge 31), aktif sermaye içinde % 5,62'lik pay almaktadır (Çizelge 30).

İşletme arazisinin dekarına düşen ortalama bitki sermayesi miktarı işletmeler ortalamasında 254,21 TL olup, işletme büyüklüğü arttıkça 282,38 ile 244,61 TL arasında değişmektedir.

Çizelge 35. İncelenen işletmelerde bitki sermayesi

İşletme büy. grup.	Meyve ağaçları		Meyvesiz ağaçlar		Tarla demirbaşı		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
25-80	9.650,17	87,36	1.253,77	11,35	142,49	1,29	11.046,45	100,00
81- +	13.569,79	85,08	2.003,25	12,56	376,41	2,36	15.949,45	100,00
İşlet. ort.	12.150,62	85,72	1.731,89	12,22	291,72	2,06	14.174,23	100,00

4.4.5.1.2. İşletme sermayesi

İşletme sermayesi; hayvan, alet-makine, malzeme-mühimmat ve para sermayesinden oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde işletmeler ortalamasına göre işletme sermayesi 106.933,17 TL olup aktif sermaye içindeki oranı % 45,32'dir.

İşletme başına düşen ortalama işletme sermayesinin % 68,54'ünü hayvan sermayesi, % 13,90'ını alet-makine sermayesi, % 11,07'sini malzeme-mühimmat sermayesi ve % 6,49'unu para sermayesi oluşturmaktadır (Çizelge 36).

İncelenen işletmelerde olduğu gibi çeşitli illerde yapılan araştırmalarda benzer sonuçlar elde edilmiştir. İşletmeler ortalamasına göre işletme sermayesinin Antalya'da kıl keçisi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinde % 77,72'sini hayvan sermayesi, % 14,30'unu alet-makine sermayesi, % 5,42'sini malzeme-mühimmat sermayesi ve % 2,56'ını para sermayesi (Dellal, 2000), Ankara'da tiftik üreten tarım işletmelerinde % 75,31'ini hayvan sermayesi, % 19,36'sını alet-makine sermayesi, % 4,08'ini malzeme- mühimmat sermayesi ve % 1,25'ini para sermayesi (Kıral ve ark., 1996) oluşturduğu belirlenmiştir.

İşletme arazisinin dekarına düşen ortalama işletme sermayesi miktarı işletmeler ortalamasında 1.917,74 TL olup, işletme büyüklüğü arttıkça yükselmektedir. BBHB'ne düşen işletme sermayesi ise işletmeler ortalamasında 8.396,79 TL olup, işletme büyüklüğü arttıkça artmaktadır (Çizelge 36).

Çizelge 36. İncelenen işletmelerde işletme sermayesi ve oransal dağılımı

İşletme büyüklük grupları	İşletme sermayesi								İşletme sermayesi toplamı	Dekara düşen işletme sermayesi	BBHB'ne düşen işletme sermayesi	
	Hayvan sermayesi		Alet-makine sermayesi		Malzeme-mühimmat sermayesi		Para sermayesi					
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%				
25-80	41.867,61	59,75	9.393,09	13,40	10.480,82	14,95	8.352,84	11,91	70.074,36	100,00	1.791,27	10.088,45
81- +	90.972,43	71,42	17.660,94	13,86	12.607,34	9,90	6.144,75	4,82	127.379,67	100,00	1.953,68	8.093,25
İşl. ort.	73.292,73	68,54	14.858,82	13,90	11.837,39	11,07	6944,23	6,49	106.933,17	100,00	1.917,74	8.396,79

4.4.5.1.2.1. Hayvan Sermayesi

İşletme sermayesi içinde gerek miktar gerekse oran bakımından en önemli yeri hayvan sermayesi almaktadır. İşletmeler ortalamasında işletme sermayesinin % 59,45'ini hayvan sermayesi oluşturmaktadır (Çizelge 36). Hayvan sermayesinin aktif sermaye içindeki oranı ise % 29,05'tir (Çizelge 30).

Çizelge 37. İncelenen işletmelerde hayvan sermayesi

Hayvan cinsi	İşletme büyüklük grupları				İşletmeler ortalaması	
	25-80		81- +		TL	%
	TL	%	TL	%	TL	%
Teke	1.960,71		3.847,30		3.164,22	
Keçi	29.955,00		65.994,60		52.946,00	
Çebîç	2.995,24		5.956,76		4.884,48	
D. oğlak	2.459,76		4.299,46		3.633,36	
E.oğlak	2.287,58		3.869,51		3.359,08	
Toplam keçi (a)	39.658,29	94,76	83.897,63	92,22	67.987,14	92,76
Koç	0		618,92		394,83	
Koyun	509,52		3.463,51		2.393,97	
D.kuzu	135,71		187,84		168,96	
E.kuzu	120,78		159,66		145,58	
Toplam koyun (b)	766,01	1,83	4.429,93	4,87	3.103,34	4,24
Küçükbaş (a+b)	40.424,30	96,59	88.327,56	97,09	71.090,48	97,00
Boğa	-		-		-	
İnek	857,14		270,27		482,26	
Düve	285,21		2148,65		1.474,14	
Tosun	-		-		-	
D.dana	-		-		-	
E.dana	119,05		0		43,10	
Buzağı	142,86		189,19		172,41	
Büyükbaş (c)	1.404,26	3,36	2.608,11	2,87	2.171,91	2,96
Kümes hayv. (d)	19,05	0,05	36,76	0,04	30,34	0,04
Arı (e)	-		-		-	
İrat hay.(a+b+c+d+e)	41.847,61	100,00	90.972,43	100,00	73.292,73	100,00
Genel toplam	41.847,61	100,00	90.972,43	100,00	73.292,73	100,00

İşletmeler ortalamasında 73.292,73 TL olan hayvan sermayesinin % 100'ü irat hayvanlarına aittir. Hayvan sermayesinin % 92,76'sini keçi, % 4,24'ünü koyun % 2,96'sını büyükbaş (sığır) ve % 0,04'ünü kümes hayvanları kıymeti oluşturmaktadır. İşletme başına düşen ortalama hayvan sermayesi miktarı işletme büyüklüğü ile giderek artmaktadır (Çizelge 37).

İşletme arazisinin dekarına düşen ortalama hayvan sermayesi miktarı işletmeler ortalamasında 1.314,43 TL olup, işletme büyüklüğü arttıkça 1.069,72 TL ile 1395,28 TL arasında değişmektedir.

Yapılan diğer çalışmalarda benzer sonuçlar elde edilmiş olup, Kahramanmaraş ilinde yapılan bir araştırmada hayvan sermayesinin % 81,72'sini keçi, %4,52'sini koyun % 11,28'ini büyükbaş (sığır) % 0,29'unu kümes hayvanları ve % 0,33'ünü arıcılık kıymeti oluşturduğu bulunmuştur (Paksoy, 2006). Dellal ve ark., 2002'ye göre ise hayvan sermayesinin işletmeler ortalamasında işletme başına düşen irat hayvanının % 78,14 ünü küçükbaş, % 21,86 'sini ise büyükbaş hayvanlar oluşturmaktadır.

4.4.5.1.2.2. Alet Makine Sermayesi

İncelenen işletmelerde alet-makine sermayesi işletmeler ortalamasında 14.858,82 TL olup, işletme büyüklüğü ile artmaktadır. Alet-makine sermayesinin büyük bir kısmı (% 73,40) traktör kıymetinden oluşmaktadır. Alet-makine sermayesinin işletme sermayesi içindeki oranı % 12,05 (Çizelge 36), aktif sermaye içindeki oranı % 5,89'dur (Çizelge 30). İşletme arazisinin dekarına düşen ortalama alet-makine sermayesi miktarı işletmeler ortalamasında 276,48 TL olup, işletme büyüklüğü arttıkça 240,11 TL ile 270,87 TL arasında değişmektedir.

Çizelge 38. İncelenen işletmelerde alet-makine sermayesi

Alet-makine cinsi	İşletme büyüklük grupları				İşletmeler ortalaması	
	25-80		81- +		Adet	Değer (TL)
	Adet	Değer (TL)	Adet	Değer (TL)		
Traktör	0,43	6.976,19	0,59	13.135,14	0,53	10.905,18
Römork	0,52	1.223,81	0,61	1.391,89	0,58	1.331,03
Pulluk	0,67	473,81	0,59	533,78	0,62	512,07
Mibzer	0,33	171,43	0,30	332,43	0,32	274,14
Kazayağı	0,33	307,14	0,35	213,51	0,34	247,42
Motopomp	0,10	528,57	0,35	875,68	0,26	750,02
Harman Makinesi	-	-	-	-	-	-
Tırmık (ot)	0,33	185,71	0,49	321,62	0,43	272,41
Merdane	-	-	-	-	-	-
Sırt pompası	-	-	-	-	-	-
El arabası	1,10	28,10	0,70	22,30	0,85	24,4
Kürek, dirgen vs.	2,81	26,90	1,54	14,32	2,00	18,87
Diğer	-	-	0,57	820,27	0,36	523,28
Toplam		9.393,09		17.660,94		14.858,82

4.4.5.1.2.3 Malzeme-Mühimmat Sermayesi

Malzeme-mühimmat sermayesi; işletme ambarında bulunan tohumluk, yem, gübre, tarımsal ilaç ile yiyecek maddeleri, yakacak ve satılmak üzere ayrılan ürün değerleri toplamından oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde malzeme-mühimmat sermayesi işletmeler ortalamasında 11.837,39 TL olup, bunun % 80,17'sini yem, % 5,31'ini yiyecek maddeleri, % 6,03'ünü yakacak, % 4,57'sini tohumluk, % 0,48'ini gübre, % 0,22'sini tarımsal ilaç oluşturmaktadır (Çizelge 39). İşletme başına düşen ortalama malzeme-mühimmat sermayesi, işletme büyüklüğü ile artmaktadır. Malzeme-mühimmat sermayesinin işletme sermayesi içindeki oranı % 11,07 (Çizelge 36), aktif sermaye içindeki oranı % 5,02'dir (Çizelge 30).

İşletme arazisinin dekarına düşen ortalama malzeme-mühimmat sermayesi miktarı işletmeler ortalamasında 212,29 TL olup, işletme büyüklüğü arttıkça 267,91 TL ile 193,36 TL arasında değişmektedir.

Çizelge 39. İncelenen işletmelerde malzeme mühimmat sermayesi

Malzeme mühimmat sermayesi	İşletme büyüklük grupları				İşletmeler ortalaması
	25- 80		81- +		
	Miktar (kg)	Değer (TL)	Miktar (kg)	Değer (TL)	Değer (TL)
Tohumluk	887,60	443,79	1193,10	596,55	541,24
-Buğday	395,71	197,85	464,39	232,19	219,76
-Arpa	316,77	158,38	493,45	246,73	214,74
-Yulaf	175,12	87,56	235,26	117,63	106,74
Yem	14.195,86	6464,26	24.164,83	11.240,31	9490,94
-Arpa	2665,61	1332,80	5967,36	2.983,68	2385,95
-Buğday	3896,67	1948,34	6862,64	3.431,32	2894,38
-Yulaf	848,69	424,35	2274,20	1137,10	879,04
-Saman	6.025	2410	8.125	3250	2945,86
-Süt yemi	371,43	185,72	389,19	194,60	171,27
-K.küspe	346,78	121,37	465,90	163,07	147,97
-Tuz	41,68	41,68	80,54	80,54	66,47
Gübre	317,60	156,64	15,02	6,76	57,46
-Ticari gübre	64,72	25,88	15,02	6,76	10,09
-Çiftlik gübresi	654,20	130,84	-	-	47,37
T.İlaç	1,32	42,50	0,37	17,80	26,74
Yiyecek mad.	821,67	567,66	912,48	645,67	629,26
Yakacak	2.192,06	1.760,95	132,10	100,25	713,38
Stok	-	1045,02	-	-	378,37
Toplam	-	10.480,82	-	12.607,34	11.837,39

4.4.5.1.2.4. Para Sermayesi

İncelenen işletmelerde para sermayesi işletmeler ortalamasında 6.944,23 TL olup, bunun % 62,86'sını alacaklar, % 37,14'ünü para mevcudu oluşturmaktadır (Çizelge 40). Para sermayesinin işletme sermayesi içindeki oranı % 6,49 (Çizelge 36), aktif sermaye içindeki oranı % 2,94 'tür (Çizelge 30).

İşletme arazisinin dekarına düşen ortalama para sermayesi miktarı işletmeler ortalamasında 124,54 TL'dir.

Çizelge 40. İncelenen işletmelerde para sermayesi

İşletme büyü.grup.	Para mevcudu		Alacaklar		Genel toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%
25-80	3.381,23	40,48	4.971,61	59,52	8.352,84	100,00
81- +	2.123,90	34,56	4.020,85	65,44	6.144,75	100,00
İşlet. ort.	2.579,14	37,14	4.365,09	62,86	6.944,23	100,00

4.3.5.2. Pasif Sermaye

İncelenen işletmelerde pasif sermaye, yabancı sermaye ile öz sermayeden oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde pasif sermaye durumu Çizelge 41'de verilmiştir.

Çizelge'den de görüleceği gibi tüm büyüklük gruplarında pasif sermaye içinde en büyük payı öz sermaye almaktadır.

Çizelge 41. İncelenen işletmelerde pasif sermaye durumu

Pasif sermaye unsurları	İşletme büyüklük grupları				İşletmeler Ortalaması	
	25- 80		81- +		TL	%
	TL	%	TL	%		
Borçlar	13.728,57	7,46	13.482,43	5,09	13.571,55	5,75
Kiraya ve ort. tut. arazi değ.	991,43	0,54	1.494,93	0,56	1.312,63	0,56
Öz sermaye	169.403,63	92,00	249.882,67	94,35	221.041,32	93,69
Pasif sermaye toplamı	184.123,63	100,00	264.860,03	100,00	235.925,50	100,00

4.3.5.2.1. Yabancı Sermaye

İncelenen işletmelerin aktif sermayesinde kiraya ve ortağa tutulan arazi değeri de yer almaktadır. Bu nedenle, yabancı sermaye, borçlar, kiraya ve ortağa tutulan arazi değerinden oluşmaktadır. İşletmeler ortalamasında pasif sermaye içinde yabancı sermayenin oranı % 6,31'dir (Çizelge 41).

4.4.5.2.1.1 Borçlar

İncelenen işletmelerde borçlar T.C. Ziraat Bankası ve diğer bankalara, devlete olan vergi borçları, Tarım Kredi Kooperatifi ile akraba ve şahıslardan alınan borçlardır. İşletmelerde mevcut borçların % 51,63'ü T.C. Ziraat Bankası ve diğer bankalara, % 21,96'sı devlete olan vergi borçları, % 19,56'sı Tarım Kredi Kooperatifi, % 6,85'i akraba ve şahıslardan alınan borçlar oluşturmaktadır. İncelenen işletmelerde ortalama borç miktarı işletmeler ortalamasında 13.571,55 TL olup, işletme büyüklüğü ile artmaktadır (Çizelge 42).

4.4.5.2.1.2. Kiraya ve ortağa tutulan arazi değeri

İncelenen işletmelerde kiraya ve ortağa tutulan arazi değeri işletmeler ortalamasında 1.312,63 TL olup, işletme büyüklüğü ile artmaktadır. Kiraya ve ortağa tutulan arazi değeri yabancı sermayenin % 8,82'sini oluşturmaktadır (Çizelge 42).

4.4.5.2.2. Öz sermaye

İncelenen işletmelerde öz sermaye, aktif sermayeden yabancı sermayenin (borçlar ile kiraya ve ortağa tutulan arazi kıymetinin) çıkarılması ile bulunmuştur. İşletmeler ortalamasında öz sermaye 221.041,32 TL ile toplam pasif sermayenin % 93,69'unu oluşturmaktadır. İşletme başına düşen öz sermaye işletme büyüklüğü ile artmaktadır (Çizelge41).

Çizelge 42. İncelenen işletmelerde yabancı sermaye

İşletme büy. Grup	Borçların kaynağı										Kiraya ve ortağa tutulan arazi değeri	Toplam
	T.C. Ziraat Bankası		Tarım Kredi Koop.		Akraba ve şahıs		Vergi borçları		Toplam borç			
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%		
25-80	6.766,67	49,29	1.904,76	13,87	671,43	4,89	4.385,71	31,95	13.728,57	100,00	991,43	14,720
81- +	7.143,24	52,98	3.081,08	22,85	1.077,03	7,99	2.181,08	16,18	13.482,43	100,00	1.494,93	14.977,36
İşl. ort.	7.006,90	51,63	2.655,17	19,56	930,17	6,85	2.979,31	21,96	13.571,55	100,00	1.312,63	14.884,18

4.4.6. İncelenen İşletmelerin Yıllık Faaliyet Sonuçları

4.4.6.1. Gayri Safi Üretim Değeri

İncelenen işletmelerde gayri safi üretim değeri, bitkisel üretim değeri, hayvansal üretim değeri ve üretken demirbaş kıymet artışı toplamlarından elde edilmiştir.

Çizelge 43'den de görüleceği gibi gayri safi üretim değeri işletme büyüklüklerine göre 71.141,02 TL ile 131.293,94 TL arasında değişmekte, işletme büyüklüğü arttıkça gayri safi üretim değeri de artmaktadır.

İşletmeler ortalamasında 109.514,11 TL olan gayri safi üretim değerinin % 19,46'sını bitkisel üretim değeri, % 80,54'ünü hayvansal üretim değeri oluşturmaktadır.

Yapılan çeşitli araştırmalarda işletmeler ortalamasına göre gayri safi üretim değerinin Antalya'da kıl keçisi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinde % 19,69'unu bitkisel üretim değeri, % 80,31'ini hayvansal üretim değeri (Dellal, 2000), Kahramanmaraş ili merkez ilçesinde dağ ve orman köylerindeki tarım işletmelerinde % 29,2'ini bitkisel üretim değeri, % 70,8'ini hayvansal üretim değeri (Akpınar, 1998) oluşturduğu belirlenmiştir.

İncelenen işletmelerde gerek işletmeler ortalamasında gerekse işletme büyüklük grupları itibarıyla gayri safi üretim değeri içinde hayvansal üretimin ve özellikle keçi yetiştiriciliğinin önemli yeri bulunmaktadır.

Çizelge 43. İncelenen işletmelerde gayri safi üretim değeri

	İşletme büyüklük grupları				İşletmeler ortalaması	
	25- 80		81- +			
	Değer (TL)	%	Değer (TL)	%	Değer (TL)	%
Tahıllar	6.178,78	8,69	7.833,52	5,96	7.234,34	6,61
Baklagiller	860,29	1,21	1.001,36	0,76	950,01	0,87
Yağlı Tohumlar	200,00	0,28	229,73	0,18	218,97	0,20
Sebze	5.910,96	8,31	5.785,95	4,41	5.831,21	5,32
Meyve	8.461,91	11,89	6.290,54	4,79	7076,72	6,46
Bitkisel Üretim Değeri	21.611,94	30,38	21.141,10	16,10	21.311,25	19,46
Süt Sığırcılığı	2.341,60	3,29	12.255,64	9,34	8.666,07	7,91
Koyunculuk	641,50	0,90	5.487,44	4,18	3.732,88	3,41
Keçicilik	46.545,98	65,43	92.409,76	70,38	75.803,91	69,22
Hayvansal Üretim Değeri	49.529,08	69,62	110.152,84	83,90	88.202,86	80,54
Gayrisafi Üretim Değeri	71.141,02	100,00	131.293,94	100,00	109.514,11	100,00

Gayri safi üretim değeri içinde en büyük payı % 69,22 ile keçi yetiştiriciliği almaktadır. Bunu sırasıyla süt sığırcılığı (% 7,91), tahıllar (% 6,61), meyve (% 6,46), sebze (% 5,32) koyunculuk (% 3,41), baklagiller (% 0,87) ve yağlı tohumlar (% 0,20) izlemektedir.

Gayri safi üretim değerinin işletme arazisi dekarına düşen miktarı işletmeler ortalamasında 1.964,03 TL olup, işletme büyüklük grupları itibariyle 1.818,53 TL ile 2.013,71 TL arasında değişmektedir.

4.4.6.1.1. Bitkisel Üretim Değeri

Bitkisel üretim değeri işletme büyüklüklerine göre 21.141,10 TL ile 21.611,94 TL arasında değişmektedir.(Çizelge 44). İşletmeler ortalamasında 21.311,25 TL olan bitkisel üretim değerinin % 33,95'ini tahıllar, % 33,21'ini meyve, % 27,36'sını sebze, % 4,46'sını baklagiller ve % 1,02'sini yağlı tohumlar üretim değeri oluşturmaktadır.

Çizelge 44. İncelenen işletmelerde bitkisel üretim değeri

	İşletme büyüklük grupları				İşletmeler ortalaması	
	25- 80		81- +			
	Değer (TL)	%	Değer (TL)	%	Değer (TL)	%
Tahıllar	6.178,78	28,59	7.833,52	37,05	7.234,34	33,95
-Buğday	1.947,40		3.396,51		2.871,84	
-Arpa	1.072,33		2.346,74		1.885,25	
-Mısır	2.609,05		846,49		1.484,66	
-Yulaf	550,00		1.243,78		992,59	
Baklagiller	860,29	3,99	1.001,36	4,74	950,01	4,46
-Nohut	142,86		348,65		274,14	
-Yonca	438,10		356,76		386,21	
-Fiğ	278,57		295,95		289,66	
Yağlı tohumlar	200,00	0,92	229,73	1,08	218,97	1,02
-Ayçiçeği	200,00		229,73		218,97	
Sebze	5.910,96	27,35	5.785,95	27,37	5.831,21	27,36
-Domates	2.416,67		2.883,24		2.714,31	
-Biber	2.190,48		1.918,92		2.017,24	
-Fasulye	113,33		186,49		160	
-Kavun-Karpı	1.190,48		797,30		939,66	
Meyve	8.461,91	39,15	6.290,54	29,76	7076,72	33,21
-Erik	238,10		0		86,21	
-Kiraz	785,71		0		284,48	
-Şeftali	3.195,24		1.878,38		2.355,17	
-Kayısı	0		864,86		551,72	
-Zeytin	4.242,86		3.547,30		3.799,14	
Bit. üret. değ.	21.611,94	100,00	21.141,10	100,00	21.311,25	100,00

Bitkisel üretim değerinin işletme arazisi dekarına düşen miktarı işletmeler ortalamasında 382,20 TL olup, işletme büyüklük grupları itibariyle 324,25 TL ile 552,45 TL arasında değişmektedir.

4.4.6.1.2. Hayvansal Üretim Değeri

Hayvansal üretim değeri işletme büyüklüklerine göre 49.529,08 TL ile 110.152,84 TL arasında değişmekte, işletme büyüklüğü arttıkça hayvansal üretim değeri de artmaktadır (Çizelge 45).

İşletmeler ortalamasında 88.202,86 TL olan hayvansal üretim değerinin % 85,94'ünü keçi yetiştiriciliği, % 9,83'ünü süt sığırcılığı, % 4,23'ünü koyunculuk oluşturmaktadır.

Çizelge 45. İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değeri

	İşletme büyüklük grupları				İşletmeler ortalaması	
	25- 80		81- +		Değer (TL)	%
	Değer (TL)	%	Değer (TL)	%		
Süt sığırcılığı	2.341,60	4,72	12.255,64	11,13	8.666,07	9,83
-Süt	1.714,29		10.337,84		7.215,52	
-Satılan gübre	103,50		782,66		536,76	
-PDKA	523,81		1135,14		913,79	
Koyunculuk	641,50	1,30	5.487,44	4,98	3.732,88	4,23
-Süt	368,57		2837,19		1.943,38	
-Yapağı	43,90		945,30		618,93	
-Satılan gübre	38,55		231,98		161,95	
-PDKA	190,48		1472,97		1008,62	
Keçicilik	46.545,98	93,98	92.409,76	83,89	75.803,91	85,94
-Süt	34.093,29		65.207,19		53.941,81	
-Kıl	76,31		242,71		182,46	
-Deri	30,58		17,66		22,34	
-Satılan gübre	1.457,70		3.118,69		2.517,30	
-PDKA	10.888,10		23.823,51		19.140,00	
Hay. üret. değeri	49.529,08	100,00	110.152,84	100,00	88.202,86	100,00

Hayvansal üretim değerinin işletme arazisi dekarına düşen miktarı işletmeler ortalamasında 1.581,83 TL olup, işletme büyüklük grupları itibariyle 1.266,08 TL ile 1.689,46 TL arasında değişmektedir.

4.4.6.2. Gayrisaf Hasıla

İncelenen işletmelerde gayrisaf hasıla, işletmelerin gayrisafi üretim değeri, konut kira bedeli ve işletme dışı tarımsal gelirin toplanması ile bulunmuştur. Çizelge 46'dan da görüleceği gibi tüm işletme büyüklük gruplarında ve işletmeler ortalamasında gayrisaf hasılanın büyük bir bölümünü gayrisafi üretim değeri oluşturmaktadır. Gayrisaf hasıla içinde konut kira bedelinin payı % 3,44 ile % 5,10 arasında, işletme dışı tarımsal gelirin payı ise % 0,98 ile % 2,30 arasında değişmektedir. İşletmeler ortalamasında gayrisaf hasılanın miktarı 115.448,14 TL olup, bunun % 94,86'sını gayrisafi üretim değeri, % 3,84'ünü konut kira bedeli, % 1,30'unu işletme dışı tarımsal gelir oluşturmaktadır.

Yapılan çeşitli araştırmalarda işletmeler ortalamasına göre, Antalya'da kıl keçisi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinde gayrisaf hasılanın % 93,58'ini gayrisafi üretim değerinin, % 5,55'ini konut kira bedelinin, % 0,87'sini işletme dışı tarımsal gelirin (Dellal, 2000); GAP bölgesinde küçükbaş hayvan yetiştiren işletmelerde ise % 92,23'ünü gayrisafi üretim değerinin, % 4,79'unu konut kira bedelinin, % 2,98'ini işletme dışı tarımsal gelirin oluşturduğu bulunmuştur (Dellal ve ark., 2002).

Çizelge 46. İncelenen işletmelerde gayrisaf hasıla

	Gayrisafi Üretim		Konut kira bedeli		İşletme dışı tarımsal gelir		Gayrisaf hasıla	
	değeri							
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
25-80	71.141,02	92,60	3.916,75	5,10	1.768,12	2,30	76.825,89	100
81+	131.293,94	95,58	4.726,34	3,44	1.349,13	0,98	137.369,41	100
İşl. ort.	109.514,11	94,86	4.433,21	3,84	15.00,83	1,30	115.448,14	100

Gayrisaf hasılanın, çeşitli birimlere düşen değeri ile aktif sermayeye oranı Çizelge 45'de verilmiştir.

İncelenen işletmelerde, gayrisaf hasılanın işletme arazisinin dekarına düşen değeri işletmeler büyüdükçe artmakta olup, işletme büyüklük grupları itibariyle 1.963,85 TL ile

2.106,89 TL arasında değişmekte ve işletmeler ortalamasında 2.070,45 TL olmaktadır. İşletmede BBHB'ne düşen gayrisaf hasıla değeri işletme büyüklük grupları itibariyle 11.054,08 TL ile 8.727,41 TL arasında değişmekte olup, işletmeler ortalamasında 9.061,86 TL'dir. İşletmeler büyüdükçe bu değer azalmaktadır.

İşletmede kullanılan erkek işgününe düşen gayrisaf hasıla değeri işletmeler büyüdükçe artmaktadır. Bu değer işletme büyüklük grupları itibariyle 105,24 TL ile 173,34 TL arasında değişmekte, işletmeler ortalamasında 149,45 TL olmaktadır.

Her 100 TL'lik işletme masrafına düşen gayrisaf hasıla değeri, işletme büyüklük grupları itibariyle 100,88 TL ile 124,93 TL arasında değişmektedir. İşletmeler büyüdükçe artan bu değer, işletmeler ortalamasında 119,54 TL olmaktadır.

Gayrisaf hasılanın, aktif sermayeye oranı işletme büyüklük grupları itibariyle % 33,38 ile % 51,86 arasında değişmektedir. İşletmeler büyüdükçe artan bu değer, işletmeler ortalamasında % 45,76 olarak hesaplanmıştır. Bu durum işletmelerde kullanılan aktif sermayeye karşılık elde edilen gayrisaf hasıllar arasında farklılıklar olduğunu göstermektedir (Çizelge 47).

Çizelge 47. İncelenen işletmelerde gayrisaf hasılanın çeşitli birimlere düşen miktarı ve aktif sermayeye oranı (%)

İşletme büyü. grup.	İşletme başına (TL)	İşletme arazisine düşen (TL)	İşletmede BBHB'ne düşen (TL)	İşletmede kullanılan EİG düşen (TL)	Her 100 TL'lık işletme masrafına düşen	Aktif sermayeye oranı (%)
25-80	76.825,89	1963,85	11.054,08	105,24	100,88	33,38
81+	137.369,4	2106,89	8.727,41	173,34	126,93	51,86
İşl. Ort.	115.448,1	2070,45	9.061,86	149,45	119,54	45,76

4.4.6.3. İşletme Masrafları

İşletme masrafları gayrisaf hasılayı elde etmek üzere, aktif sermayenin faizi hariç, yapılan tüm masraflar toplamıdır. İşletme masrafları üretim hacmine bağlı olarak artan veya eksilen nitelikte değişen masraflar ve üretim miktarına bağlı olmaksızın ortaya çıkan sabit masraflar olarak ikiye ayrılmaktadır (Erkuş, 1979).

4.4.6.3.1. Değişen Masraflar

İncelenen işletmelerde değişen işletme masrafları, masraf unsurlarına göre Çizelge 48'de verilmiştir. Çizelge 48'den de görüleceği gibi gerek işletme büyüklük gruplarında gerekse işletmeler ortalamasında değişen işletme masrafları içerisinde en büyük payı yem masrafları almaktadır.

İşletmeler ortalamasında 66.038,02 TL olan toplam değişen masrafların % 70,20'si yem, % 5,75'i veteriner-ilaç, % 6,77'si para ile yaptırılan işler, % 3,78'i geçici işçilik, geri kalan % 13,50'si da tohum, gübre, zirai mücadele ilacı, su bedeli, değişen makine masrafları, çoban ücreti, pazarlama ve diğer masraflardan oluşmaktadır.

Yine tüm işletme büyüklük gruplarında ve işletmeler ortalamasında toplam değişen masrafların büyük bölümünü hayvansal üretim için yapılan değişen masraflar oluşturmaktadır. Nitekim bu oran işletme büyüklük gruplarında % 71,02 ile % 84,23 arasında değişmekte olup, işletmeler ortalamasında da % 80,70 gibi büyük bir pay almaktadır. İşletmeler ortalamasında bitkisel üretim için yapılan değişen masraflar, toplam değişen masrafların yalnız % 19,30'unu oluşturmaktadır. Bitkisel ve hayvansal üretim için yapılan değişen masraflar ayrı ayrı incelendiğinde, işletmeler ortalamasında bitkisel üretimde yapılan değişen masrafların % 35,10 gibi büyük bir bölümünü para ile yaptırılan işler oluşturmakta, bunu sırasıyla, % 19,73 ile geçici işçilik, % 14,18 ile tohum, % 12,51 ile gübre, % 8,51 ile mücadele ilacı, % 7,14 ile değişen makine masrafları ve % 2,83 ile su bedeli izlemektedir. Hayvansal üretimde ise % 86,98 ile en yüksek payı alan yem masrafından sonra sırasıyla % 7,13'ünü veteriner-ilaç, % 3,28'ini diğer masraflar (su, tuz, yataklık vb.), % 2,51'ini geçici işçilik (çoban ücreti) ve % 0,10'unu pazarlama masrafları oluşturmaktadır.

Yapılan çeşitli araştırmalarda işletmeler ortalamasına göre, Antalya'da kıl keçisi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinde, toplam değişen masrafların % 19,69'unu bitkisel üretim için yapılan değişen masrafların, % 80,31'ini hayvansal üretim için yapılan değişen masrafların (Dellal, 2000); GAP bölgesinde küçükbaş hayvan yetiştiren işletmelerde ise, toplam değişen masrafların % 35,47'sini bitkisel üretim için yapılan değişen masrafların, % 64,53'ünü hayvansal üretim için yapılan değişen masrafların oluşturduğu bulunmuştur (Dellal ve ark., 2002).

Çizelge 48. İncelenen işletmelerde değişen masraflar

Değişen masraflar	İşletme büyüklük grupları						İşletmeler ortalaması		
	25-80		TDM içindeki payı %	81-+		TDM içindeki payı %	İşletmeler ortalaması		
	TL	%		TL	%		TL	%	
Tohum	1.743,02	12,36	3,58	1.848,18	15,44	2,44	1.810,10	14,18	2,75
Gübre	1.490,59	10,57	3,06	1.654,27	13,82	2,18	1.595,01	12,51	2,43
Mücadele ilacı	1.403,17	9,95	2,88	904,94	7,56	1,19	1.085,33	8,51	1,64
Su Bedeli	283,45	2,01	0,58	405,79	3,39	0,53	361,49	2,83	0,55
Değişen makine masrafları	692,41	4,91	1,43	1.034,22	8,64	1,36	910,46	7,14	1,38
Geçici işçilik	2.859,91	20,28	5,88	2.306,64	19,27	3,04	2.506,96	19,73	3,78
Para ile yaptırılan işler	5.629,57	39,92	11,57	3.816,07	31,88	5,03	4.472,69	35,10	6,77
Bitkisel üretim değ. masraflar	14.102,12	100,00	28,98	11.970,11	100,00	15,77	12.742,04	100,00	19,30
Yem	31.085,71	89,93	63,87	55.027,84	86,08	72,50	46.359,26	86,98	70,20
Veteriner-ilaç	2.126,19	6,15	4,37	4.743,33	7,42	6,25	3.795,87	7,13	5,75
Geçici işçilik, çoban	571,43	1,65	1,17	1.777,15	2,78	2,34	1.340,36	2,51	2,03
Pazarlama	-	-	-	83,10	0,13	0,12	53,01	0,10	0,08
Diğer	782,86	2,27	1,61	2.294,96	3,59	3,02	1.747,48	3,28	2,64
Hayvansal üretim değ. masraflar	34.566,19	100,00	71,02	63.926,40	100,00	84,23	53.295,98	100,00	80,70
Toplam değişen masraflar	48.668,31		100,00	75.896,51		100,00	66.038,02		100,00

4.4.6.3.2. Sabit Masraflar

İşletme masraflarının değişen nitelikte olanları dışında kalan tüm masraflar sabit masrafları oluşturmaktadır. İncelenen işletmelerde sabit masraflar Çizelge 49’da verilmiştir. Çizelgeden de görüleceği gibi sabit masraflar işletme büyüklüğü ile giderek artmaktadır. İşletmeler ortalamasında 28.369,26 TL olan toplam sabit masrafların % 67,38 gibi büyük bir bölümünü işletme sahibi ve ailesinin ücret karşılığı oluşturmakta, bunu % 22,61 ile amortismanlar izlemekte, geri kalan % 10,01’ini ise bina tamir bakım, daimi işgücü ücreti, masraflardan oluşmaktadır.

Çizelge 49. İncelenen işletmelerde sabit masraflar

Sabit masraflar	İşletme büyüklük grupları				İşletmeler ortalaması	
	25-80		81-+		TL	%
	TL	%	TL	%	TL	%
Amortismanlar	4.562,55	21,23	7.467,10	23,09	6.415,44	22,61
Bina tamir bakım	1.616,67	7,53	1.885,14	5,83	1.750,93	6,17
Aile işgücü ücret karşılığı	14.282,14	66,45	21.860,61	67,71	19.116,68	67,38
Daimi işgücü	1.028,57	4,79	1.118,92	3,46	1.086,21	3,84
Toplam	21.489,93	100,00	32.331,73	100,00	28.369,26	100,00

4.4.6.3.3. Toplam Masraflar

İşletmeler ortalamasına göre toplam işletme masrafları 94.409,26 TL olup, bunun % 69,95’ini değişen masraflar % 30,05’ini sabit masraflar oluşturmaktadır. Toplam masraflar işletme büyüklüğü ile giderek artmaktadır (Çizelge 50).

Yapılan çeşitli araştırmalarda işletmeler ortalamasına göre, Antalya’da kıl keçisi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinde toplam işletme masraflarının % 58,06’sını değişen masraflar % 41,94’ünü sabit masraflar (Dellal, 2000); GAP bölgesinde küçükbaş hayvan yetiştiren işletmelerde ise % 63,39’unu değişen masraflar, % 36,11’ini sabit masraflar oluşturduğu saptanmıştır (Dellal ve ark., 2002).

Çizelge 50. İncelenen işletmelerde toplam masraflar

İşletme büyü. grup.	Değişen masraflar		Sabit masraflar		Toplam masraflar	
	TL	%	TL	%	TL	%
25-80	48.668,31	69,37	21.489,93	30,63	70.158,24	100,00
81-+	75.896,51	70,13	32.331,73	29,87	108.228,24	100,00
İşl. ort.	66.038,02	69,95	28.369,26	30,05	94.409,26	100,00

Toplam masrafların işletme arazisinin dekarına düşen miktarı işletme büyüklüğü ile artmakta, işletmeler ortalamasında 1.693,13 TL olmaktadır (Çizelge 51).

İşletmede BBHB'ne düşen işletme masrafları işletme büyüklük gruplarına göre 10.100,52 TL ile 6.876,44 TL arasında değişmekte, işletmeler ortalamasında 7.413,37 TL olmaktadır. Kullanılan erkek işgücüne düşen işletme masrafları işletme büyüklüğü ile artmakta, işletmeler ortalamasında 122,21 TL olmaktadır.

İşletmeler ortalamasına göre işletme masraflarının aktif sermayeye oranı % 40,02 olup, işletme büyüklüğü ile artış göstermektedir (Çizelge 51).

Çizelge 51. İncelenen işletmelerde toplam masrafların çeşitli birimlere düşen miktarı ve aktif sermayeye oranı (%)

İşletme büy. grup.	İşletme başına (TL)	İşletme arazisine düşen (TL)	İşletmede BBHB'ne düşen (TL)	İşletmede kullanılan EİG düşen (TL)	Aktif sermayeye oranı (%)
25-80	70.158,24	1.793,41	10.100,52	96,11	38,10
81-+	108.228,24	1.659,94	6.876,44	136,56	40,86
İşl. ort.	964.409,26	1.693,13	7.413,37	122,31	40,02

4.4.6.6.4. İncelenen İşletmelerde Brüt Kar

Gayrisafi üretim değerinden, değişen masrafların çıkarılmasıyla brüt kar elde edilmektedir. Brüt kar, üretim faaliyetlerinin rekabet güçlerini belirleyen ve işletme organizasyonunun başarısını gösteren önemli bir kriterdir (Erkuş ve ark., 1995).

İncelenen işletmelerde bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerinden elde edilen gayrisafi üretim değerinden, bu üretim faaliyetleri için yapılan toplam değişen masrafların çıkarılmasıyla ile bulunan brüt kar Çizelge 52'de verilmiştir.

Çizelgeden de görüleceği gibi brüt karın işletmeler ortalamasındaki değeri 43.476,09 TL olup bu miktar işletme büyüklüğü ile giderek artmaktadır. Nitekim brüt kar 25-80 büyüklük grubunda 22.472,71 TL, 81-+ büyüklük grubunda 55.379,43 TL'dir (Çizelge 52).

Çizelge 52. İncelenen işletmelerde brüt kar

İşletme büy. grup.	Gayrisafi üretim değeri (TL)	Değişen masraflar (TL)	Brüt kar (TL)	İşletme arazisine düşen brüt kar (TL)	İşletmelerde BBHB'ne düşen brüt kar (TL)
25-80	71.141,02	48.668,31	22.472,71	574,46	3.235,35
81-+	131.293,94	75.896,51	55.379,43	849,38	3.518,61
İşl. Ort.	109.514,11	66.038,02	43.476,09	779,70	3.413,91

İşletme arazisinin dekarına düşen brüt kar miktarı işletmeler ortalamasında 779,70 TL olup, işletme genişliği ile giderek artmaktadır. İşletmelerdeki BBHB başına düşen brüt kar işletmeler ortalamasında 3.413,91 TL 'dir.

4.4.6.5. İncelenen İşletmelerde Saf Hasıla

Saf hasıla tarım işletmelerinin başarısını en iyi tespit ve takdir etmeğe, gerçek sonucunu ölçmeğe olanak tanıyan objektif bir ölçüttür. Saf hasıla, aktif sermayenin rantı olarak tarif edilmekte olup, borçsuz ve kira ile arazi işlemeyen bir işletmede, aktif sermayenin getirdiği faiz olarak kabul edilmektedir (Erkuş ve ark., 1995).

İşletmelerin gayrisaf hasılasından, bu gayrisaf hasılayı elde etmek için yaptıkları toplam işletme masrafları düşülerek saf hasıla bulunmuştur.

İncelenen işletmelerin bütün büyüklük gruplarında işletme başına düşen ortalama saf hasıla pozitifdir ve işletme büyüklüğü ile giderek artmaktadır. İşletme büyüklük grupları itibariyle işletme başına 6.637,63 TL ile 29.141,17 TL arasında değişen saf hasılanın işletmeler ortalamasındaki miktarı 21.038,88 TL'dir (Çizelge 53).

İşletmeler ortalamasına göre işletme arazisinin dekarına düşen saf hasıla miktarı 337,31 TL, BBHB başına düşen saf hasıla miktarı ise 1.652,05 TL olarak bulunmuştur. Bu değerler işletme büyüklüğü ile artmaktadır.

Her 100 TL'lik masrafa düşen saf hasıla miktarı işletmeler büyüdükçe artmakta, işletmeler ortalamasında 22,28 TL olmaktadır.

Çizelge 53. İncelenen işletmelerde saf hasıla

İşletme büy. grup.	Gayrisaf hasıla (TL)	İşletme masrafları (TL)	Saf hasıla (TL)	İşletme arazisine düşen saf hasıla (TL)	İşletmelerde BBHB'ne düşen saf hasıla (TL)	Her 100 TL'lık masrafa düşen saf hasıla (TL)
25-80	76.825,89	70.188,26	6.637,63	169,67	955,60	9,46
81-+	137.369,41	108.228,24	29.141,17	446,95	1851,52	26,93
İşl. Ort.	115.448,14	94.409,26	21.038,88	377,31	1652,05	22,28

4.4.6.6. İncelenen İşletmelerde Tarımsal Gelir

Tarımsal gelir, müteşebbis ve ailesinin el emeği ücret karşılığı, müteşebbislik ücreti ve öz sermaye rantının karşılığı olup, müteşebbisin başarısını ölçmede kullanılan en iyi ölçütlerden biridir. Tarımsal gelir, saf hasıladan, borç faizleri ile kira ve ortağa tutularak işletilen arazi için ödenen payların düşülmesi sonucu bulunan değere, işletmeci ve aile fertlerinin işgücü ücret karşılığının eklenmesi ile bulunur. İşletmeci, ailesinin geçim masraflarını tarımsal gelire karşılamak durumundadır. Ayrıca bu gelire, işletmeye yapılacak yatırımlar ile ödenecek gelir vergisi de karşılanacaktır. Tarımsal gelirin ihtiyaçtan az olması durumunda sermaye eksilmesi, fazla olması durumunda sermaye artışı görülecektir (Erkuş ve ark., 1995).

Çizelge 54'den de görüleceği gibi, incelenen işletmelerde işletme başına elde edilen ortalama tarımsal gelir, işletme büyüklüğü ile giderek artmaktadır. İşletme büyüklük gruplarında 19.901,30 TL ile 50.225,33 TL arasında değişen tarımsal gelirin işletmeler ortalamasındaki miktarı 39.291,47 TL'dir.

Çizelge 54. İncelenen işletmelerde tarımsal gelir

İşletme büy. grup.	Saf hasıla (TL)	Borç faizleri (TL)	Kira ve ortakçılık pay. (TL)	Aile işgücü ücret karşılığı (TL)	Tarımsal gelir (TL)
25-80	6.637,63	771,91	246,56	14.282,14	19.901,30
81-+	29.141,17	534,87	241,61	21.860,61	50.225,33
İşl. ort.	21.038,88	620,69	243,40	19.116,68	39.291,47

İşletme arazisinin dekarına düşen tarımsal gelir miktarı 508,72 TL ile 770,33 TL arasında değişmekte olup, işletmeler ortalamasında 704,65 TL'dir. İşletmede BBHB başına düşen tarımsal gelir işletme büyüklüğü ile artmakta olup, işletmeler ortalamasında 3.085,31 TL'dir. İşletmede kullanılan erkek işgücüne düşen tarımsal gelir miktarı işletmeler

ortalamasında 50,86 TL olup, işletme büyüklüğü ile artmaktadır. Tarımsal gelirin her yaştaki nüfus başına düşen miktarı ise işletme büyüklüğü ile artmakta olup, işletmeler ortalamasında 9.445,06 TL'dir (Çizelge 55).

Çizelge 55. İncelenen işletmelerde tarımsal gelirin çeşitli birimlere düşen miktarı

İşletme büy. grup.	İşletme başına (TL)	İşletme arazisine düşen (TL)	İşletmede BBHB'ne düşen (TL)	İşletmede kullanılan EİG düşen (TL)	Nüfus başına düşen (TL)
25-80	19.901,30	508,72	2.865,14	27,26	5.437,51
81-+	50.225,33	770,33	3.191,14	63,75	11.337,54
İşl. ort.	39.291,47	704,65	3.085,31	50,86	9.445,06

4.4.6.7. Toplam Aile Geliri

İncelenen işletmelerde, tarımsal gelir ile tarım dışından sağlanan gelirlerin toplanması ile aile geliri bulunmuştur. Toplam aile geliri, işletmeci ve ailesinin tüketim harcamalarının yanında, üretim ve yatırım harcamalarının karşılanmasında kullanılabilecek gelirdir. Tarım dışı gelir kaynakları genellikle şunlardan oluşmaktadır (Eraktan, 1995);

- Maaş ve ücretler (kendisinin veya aile fertlerinin)
- Gayrimenkul kiralari (işletmenin sahip olduğu gayrimenkuller)
- Bankalar ve benzeri kuruluşlardan elde edilen faiz gelirleri
- Karlar
- Emekli, dul ve yetim aylıkları

İncelenen işletmelerde bu gelir kaynaklarından maaş ve ücretler ile emekli, dul ve yetim aylıklarına rastlanılmıştır. Çizelge 56'dan da görüleceği gibi işletmeler ortalamasında 40.792,54 TL olan toplam aile gelirinin % 96,32'sini tarımsal gelir oluşturmaktadır. Tarım dışı gelir yalnızca % 3,68 gibi düşük bir paya sahiptir.

Çizelge 56. İncelenen işletmelerde toplam aile geliri

İşletme büyü. grup.	Tarımsal gelir		Tarım dışı gelir		Toplam aile geliri	
	TL	%	TL	%	TL	%
25-80	19.901,30	92,49	1615,94	7,51	21.517,24	100,00
81-+	50.225,33	97,22	1435,87	2,78	51.661,20	100,00
İşl. ort.	39.291,47	96,32	1501,07	3,68	40.792,54	100,00

Yapılan çeşitli araştırmalarda işletmeler ortalamasına göre, Antalya'da kıl keçisi

yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinde toplam aile gelirinin % 98,52'sini tarımsal gelir % 1,48'ini tarım dışı gelir oluşturmaktadır (Dellal, 2000). GAP bölgesinde küçükbaş hayvan yetiştiren işletmelerde ise bu oranlar sırasıyla % 96,33 ve % 3,67'dir (Dellal ve ark., 2002). İncelenen işletmelerde toplam aile geliri içerisinde tarım dışı gelirin oranı yapılan benzer araştırmalardan yüksek bulunmuştur.

4.4.6.8. Rantabilite Oranları

İncelenen işletmelerde rantabilite faktörü, mali rantabilite ve ekonomik rantabilite hesaplanmıştır. Saf hasıla aktif sermayenin rantı olduğundan, ekonomik rantabilitenin hesabında, saf hasıla aktif sermayeye oranlanarak; mali rantabilite ise saf hasıladan borç faizleri ile kiracılık, ortakçılık payları düşülerek öz sermayeye oranlanmak suretiyle bulunmuştur (Kıral, 1993).

Rantabilite oranlarının değerlendirilmesi, o ülkede cari normal faiz haddi ile rantabilite oranlarının mukayesesi suretiyle yapılır. İşletmede çalışan sermaye miktarı, bankadan alınabilecek normal faiz haddinden veya bir tahvilin getireceği faiz miktarından daha fazla bir rantabilite getirmişse durum iyi, aksi halde müteşebbis boş yere emek ve gayret sarf etmiş demektir (Erkuş ve ark., 1995).

Yapılan çeşitli araştırmalarda işletmeler ortalamasına göre, Antalya'da kıl keçisi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinde ekonomik rantabilite % 12,69 ve mali rantabilite % 12,35 (Dellal, 2000); GAP bölgesinde küçükbaş hayvan yetiştiren işletmelerde ise ekonomik rantabilite % 2,67, mali rantabilite % 1,98 olarak bulunmuştur (Dellal ve ark., 2002).

Ekonomik rantabilite, aktif sermayenin getirisi olup çalışma kapsamında ekonomik rantabilite sürü büyüklüğü 25-80 baş olan işletmelerde % 3,60, sürü büyüklüğü 80 baş üzerinde olan işletmelerde % 11,00 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 57). Merkez bankası tarafından belirlenen mevduat faiz oranı yıllara göre değişmekle beraber, anket çalışmasının yapıldığı tarihteki faiz oranı % 10'dur (Anonim, 2011g). Buna göre sürü büyüklüğü 80 başın altında olan işletmelerin rantabl olmadığı, 80 başın üstünde olan işletmelerin rantabl olduğu bulunmuştur.

Öz sermayenin getirisi mali rantabilite olup, çalışma kapsamında mali rantabilite sürü büyüklüğü 25-80 baş olan işletmelerde % 3,32, sürü büyüklüğü 80 baş üzerinde olan işletmelerde % 11,35 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 57).

Çizelge 57. İncelenen işletmelerde rantabilite faktörü ve rantabilite oranları

İşletme büy. grup.	Ekonomi rantabilite %	Mali rantabilite %	Rantabilite faktörü %
25-80	3,60	3,32	8,63
81-+	11,00	11,35	21,21
İşl. ort.	8,94	9,13	18,22

Çalışma kapsamındaki işletmelerin tamamının rantabiliteleri hesaplandığında; ekonomik rantabilitenin % 8,94 olduğu, mali rantabilitenin ise % 9,13 olduğu belirlenmiştir. Merkez Bankası mevduat faiz oranı (% 10) ile rantabilite oranlarını karşılaştırdığımızda işletmeler ortalamasında rantabl olmadığı saptanmıştır (Çizelge 57).

Saf hasılanın gayrisaf hasılaya oranını ifade eden rantabilite faktörü % 8,63 ile % 21,21 arasında değişmekte olup işletmeler ortalamasında % 18,22 bulunmuştur. Ekonomik rantabilite ve mali rantabilite oranları ile rantabilite faktörü, işletme büyüklüğü ile giderek artmaktadır. Bu durum, büyük işletmelerde sermayenin daha verimli olarak kullanıldığını ve işletmelerin etkin olarak çalıştıklarını ortaya koymaktadır.

**BÖLÜM 5
SONUÇ VE ÖNERİLER**

Bu çalışmada Çanakkale İli Merkez ilçesinde keçi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinin ekonomik analizi yapılmış, bu işletmelerin sermaye yapıları ile yıllık faaliyet sonuçlarını ortaya konulmuştur. Bu amaçla 58 işletmeyle anket yapılmış ve araştırma sonuçları aşağıda verilmiştir.

- İşletme başına nüfus 4,16 olup, bunun % 52,70'i erkek, % 47,30'u kadındır. Paksoy, yapmış olduğu araştırmasında işletme başına nüfusu 7,32; Dellal ise işletme başına nüfusu 10,80 olarak tespit etmiştir.
- İşletmelerin nüfusu aynı zamanda işgücü varlığını da oluşturmakta, işletme nüfusunun % 73,45'i 7-49 yaş arasındaki aktif nüfus grubu içinde bulunmaktadır. Bu nedenle, bölgede genç işgücü açısından önemli bir potansiyelin olduğu kabul edilebilir.
- İşletmelerde okur-yazarlık oranı % 92,51'dir. Bu oran erkeklerde % 92,57, kadınlarda ise % 92,45'dir. Dellal, 2002'ye göre okur-yazarlık oranını % 71,54; Paksoy ise % 79,50 olarak bulmuştur.
- İşletmelerde işgücü varlığı 3,19 EİB'dir. Toplam işgücünün % 18,49'u, hastalık, eğitim ve askerlik gibi nedenlerle kullanılamamaktadır. EİB Paksoy'un çalışmasında 4,82; Dellal, 2002'ye göre 5,28 olarak belirlenmiştir.

Çanakkale İli Merkez ilçesinde keçi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinde ekonomik analize ilişkin sonuçlar şu şekildedir:

- İncelenen işletmelerde keçi yetiştiriciliği yoğun olarak yapılmakla beraber, arazi faktörü işletmeler için en önemli faktördür. İşletmelerin % 18,73'ü arazisiz tarım işletmesidir. İşletmelerin ortalama arazi genişliği 55,76 dekar olup, bunun % 37,11'i mülk, % 5,06'sı ortağa tutulan, % 57,84'ü kiraya tutulan arazidir.
- İşletme arazisinin % 69,94'ü tarla arazisi, % 3,12'i sebzelik, % 10,48'i meyvelik,

% 16,46'sı çayır-otlak arazisidir.

- Çiftlik sermayesi içinde en önemli payı toprak sermayesi almaktadır (% 57,04). Toprak sermayesinin % 82,85'i tarla arazisi, % 12,71'i meyve ve bağ arazisi, % 3,52'si çayır-otlak arazisi ve % 0,92'si sebze arazisinden meydana gelmektedir.
- Toplam çiftlik sermayesinin % 57,04'ünü arazi sermayesi, % 29,17'sini bina sermayesi, % 10,99'unu bitki sermayesi, % 2,80'ini de arazi ıslahı sermayesi oluşturmaktadır.
- İşletme sermayesi içinde en önemli payı hayvan sermayesi almaktadır. İşletmelerde irat hayvanlarının % 94,76'sını küçükbaş, % 3,36'sını büyükbaş hayvanlar oluşturmaktadır. İşletme başına 73,00 baş küçükbaş hayvan düşmekte, bunun % 1,70'sini koyun, % 98,30'unu keçi oluşturmaktadır.
- İşletme sermayesinin % 68,54'ünü hayvan, % 13,90'ını alet-makine, % 11,07'sini malzeme mühimmat sermayesi ve % 6,49'unu para sermayesi oluşturmaktadır.
- Aktif sermayenin % 54,68'ini çiftlik sermayesi, % 45,32'sini işletme sermayesi oluşturmaktadır. Dellal, 2002'nin çalışmasında işletmelere ait aktif sermayenin % 83,62'sini çiftlik sermayesi, %16,38'ini işletme sermayesi oluşturmaktadır. Paksoy ise bu oranları sırasıyla % 48,99 ve % 51,01 olarak belirlemiştir.
- Pasif sermaye içinde öz sermayenin payı % 93,36, borçların payı ise % 5,75'tir. Dellal, 2002 çalışmasında pasif sermaye içinde öz sermayenin payını % 86,07; Paksoy ise % 96,56 olarak bulmuştur.
- İşletmelerde gayri safi üretim değeri içinde hayvansal üretimi özellikle keçi üretim faaliyetinin payı büyüktür. Gayrisafi üretim değerinin % 19,46'sı bitkisel üretim değeri, % 80,54'ü hayvansal üretim değeridir, işletme büyüklüğü arttıkça hayvansal üretimin payı da artmaktadır.
- Gayrisaf hasılanın % 94,86'sını gayrisafi üretim değeri, % 3,84'ünü konut kira

bedeli, % 1,30'unu de işletme dışı tarımsal gelir oluşturmaktadır.

- Değişen masrafların büyük bölümünü hayvancılıkta değişen masraflar oluşturmaktadır (% 71,02). Değişen masrafların % 70,20'si yem, % 5,75'i veteriner-ilaç, % 6,77'si para ile yaptırılan işler, % 3,78'i geçici işçilik, geri kalan % 13,50'si da tohum, gübre, zirai mücadele ilacı, su bedeli, değişen makine masrafları, çoban ücreti, pazarlama ve diğer masraflardan oluşmaktadır.
- Sabit masrafların % 67,38'i işletme sahibi ve ailesinin ücreti karşılığı, % 22,61'i amortismanlar, % 10,01'ini de bina tamir bakım, daimi işgücü ücreti oluşturmaktadır.
- Toplam masrafların % 69,95'i değişen masraflar, % 30,05'i sabit masraflardır. Değişen masraflar Dellal, 2002'de % 63,89; Paksoy'un çalışmasında ise % 42,77 olarak bulunmuştur.
- İşletmelerde brüt kar ortalama 43.476,09 TL olarak bulunmuştur, işletme büyüklüğü ile giderek artmaktadır. Sürü büyüklüğü 25-80 baş olan işletmelerde ortalama brüt kar 22.472,71 TL, sürü büyüklüğü 81 ve üzeri olan işletmelerde ortalama 55.379,43 TL olarak belirlenmiştir.
- Tüm büyüklük gruplarında ve işletmeler ortalamasında saf hasıla pozitiftir. İşletmeler ortalaması olarak saf hasıla 21.038,88 TL olarak bulunmuştur. Saf hasıla sürü büyüklüğü dikkate alınarak değerlendirildiğinde; 25-80 baş olan işletmelerde 6.637,63 TL, 81 baş ve üzeri olan işletmelerde 29.141,17 TL olarak belirlenmiştir.
- İşletme başına ortalama tarımsal gelir 39.291,47 TL'dir, işletme büyüklüğü ile artmaktadır.
- Aile gelirinin % 96,32'sini tarımsal gelir, % 3,68'ini tarım dışı gelir oluşturmaktadır. En fazla tarım dışı gelir en küçük işletme grubunda bulunmaktadır.

- İşletmeler ortalamasında ekonomik rantabilite % 8,94, mali rantabilite % 9,13'tür. Rantabilite faktörü % 8,63 ile % 21,21 arasında değişmekte olup işletmeler ortalamasında % 18,22 bulunmuştur. Dellal, 2002 yılında yapmış olduğu çalışmada küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılan işletmelerde ekonomik rantabiliteyi % 2,67, mali rantabiliteyi ise %1,98 olarak saptamıştır. Paksoy ise yapmış olduğu çalışmada keçi yetiştiriciliği yapan işletmelerde ekonomik rantabiliteyi % 7,75, mali rantabiliteyi ise % 7,29 olarak bulmuştur.

Yukarıda bildirilen araştırma sonuçlarına göre, Çanakkale İli Merkez İlçesinde keçi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinde gerek sermaye, gerekse gayrisafi üretim değeri içinde keçi yetiştiriciliğinin önemli bir faaliyet olduğu görülmektedir.

Araştırmada elde edilen sonuçlar ve bu sonuçlar ışığında işletmelere sunulan önerileri şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Tarım işletmelerinin büyümesi ve dengeli çalışması, bitkisel ürün ve artıklarının değerlendirilmesi, her mevsimde nakit para elde edilmesi, iş gücünden daha verimli bir şekilde yararlanılması, işletmelerde riski azaltarak dengeli bir gelir elde edilmesi için hayvan sermayesinin arttırılması önerilir.
- İş çabuklaştırarak insan gücünden tasarruf edilmesi, iş prodüktivitesinin arttırılması, kullanılan girdilerden tasarruf elde edilmesi, tarım işlerinin kalitesinin arttırılması ve üretimde kalitenin arttırılması için makine sermayesinin arttırılması önemlidir. Ancak çalışma kapsamındaki işletmelerin küçük aile işletmesi olduğu dikkate alınırsa arttırılan sermayenin işletmeler arası ortaklaşa kullanılması önerilir.
- İşletmelerde değişen masrafların düşürülmesi brüt karın yükselmesini sağlayacaktır. Ucuz girdi temin edilmesinde tarımsal örgütlerin rolü göz ardı edilemez bir gerçektir. Dolayısıyla çiftçilerin üyesi olduğu örgütlere sahip çıkmalar, sosyal ve ekonomik olarak üzerine düşen görevleri yerine getirmeleri ve bu yolla örgütlerin daha güçlü bir yapıya ulaşmaları sağlanabilir.

- Diğer hayvancılık faaliyetlerinde olduğu gibi keçi yetiştiriciliğinde de bakım ve besleme koşullarının iyileştirilmesi keçi yetiştiriciliğini olumlu yönde etkilemektedir. Bu kapsamda yetiştiricilerin gerekli hijyen koşullarını sağlamaları, hayvan sağlığı ve refahı için gerekli tedbirleri almaları, hayvanların beslenmesinde uygun kaba-kesif yem bileşiminin kullanılması önerilmektedir.
- Çalışma kapsamındaki işletmelerin değişen masraflarına ait veriler incelendiğinde yem masraflarının % 70,20 gibi bir oranla en yüksek masraf kalemin oluşturduğu belirlenmiştir. Buna göre yetiştiricilerinin yem masraflarını düşürmeleri için kaba ve kesif yem üretim miktarını arttırmaları tavsiye edilmektedir.
- Tarımda risk ve belirsizlik koşullarında üretim yapıldığı dikkate alınır, hayvanların ve ürünlerin sigortalanması çiftçilerin gelirlerini garanti altına almalarında önemli bir faktördür. Ülkemizde özellikle küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine yönelik sigorta yaptırımına rastlanılmamaktadır. Bu kapsamda çiftçi örgütlerinin küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine yönelik sigorta yaptırımı konusunda faaliyette bulunması önerilir.
- Çayır ve mera alanlarının giderek azalması tüm hayvancılık faaliyetlerini etkilediği gibi keçicilik faaliyetini de olumsuz etkilemektedir. Çayır mera alanlarının artırılmasıyla birlikte keçicilik faaliyetinin gelişmesi sağlanacaktır.

KAYNAKLAR

- Akça H., 1992. Ankara İlinde Tiftik Keçisi Yetiştiriciliğinin Ekonomik Analizi. Yüksek Lisans Tezi (basılmamış), Ankara Üniversitesi, Ankara. s 97.
- Akpınar M. G., 1998. Kahramanmaraş İli Merkez İlçesi Dağ ve Orman Köyleri Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi. Yüksek Lisans Tezi (basılmamış). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş. s 100.
- Aktürk D., Tatlıdil F., Savran F., 2005. Çanakkale Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği'ne Üye Olan İşletmelerde Süt Maliyetinin Belirlenmesi. *Süt Keçiciliği Ulusal Kongresi*, 26-27 Mayıs, İzmir.
- Ayhan V., Taşkın T., İnce D., Yılmaz M., Boyar S., Bardakçioğlu E., 2010. Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliklerinin Edinimleri. *Ulusal Keçicilik Kongresi*. s 70.
- Anonim, 2001a. 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu 10.03.2001 tarih ve 24338 sayılı Resmi Gazete.
- Anonim, 2001b. Islah Amaçlı Yetiştirici Birliklerinin Kurulması ve Hizmetleri Hakkında Yönetmelik 19.12.2001 tarih ve 24615 sayılı Resmi Gazete.
- Anonim, 2008. www.gidasanayii.com.tr Erişim Tarihi: 13.12.2010
- Anonim, 2011a. <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx> Erişim Tarihi: 25.05.2011
- Anonim, 2011b. www.tuik.gov.tr Erişim Tarihi: 11.05.2011
- Anonim, 2011c. www.vikipedi.com.tr Erişim Tarihi: 27.08.2011
- Anonim, 2011d. <http://www.canakkale.gov.tr/> Erişim Tarihi: 29.06.2011
- Anonim,2011e.http://www.canakkaletarim.gov.tr/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper&Itemid=87 Erişim Tarihi: 09.09.2011
- Anonim, 2011f. Çanakkale İli Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği Resmi Kayıtları
- Anonim, 2011g. <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/bgm/yfa/TRLtum.htm> Erişim Tarihi: 14.10.2011
- Dellal İ., 2000. Antalya İlinde Kıl Keçisi Yetiştiriciliğine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Planlaması. Doktora Tezi (Basılmamış), Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Dellal İ., Keskin G., Dellal G., 2002. GAP Bölgesinde Küçükbaş Hayvan Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi Ve Hayvansal Ürünlerin Pazara Arzı. *TEAE, Yayın No:83*, Ankara.
- Dellal İ., Dellal G., 2005. Türkiye Keçi Yetiştiriciliğinin Ekonomisi. *Süt Keçiciliği Ulusal Kongresi Bildirileri Kitabı*, 26-27 Mayıs, İzmir.

- Dellal İ., Dellal G., 2005. Türkiye Keçi Yetiştiriciliği Ekonomisi. *I.Ulusal Keçicilik Kongresi*, İzmir, 39-48.
- Erkuş A., 1979. Ankara Yenimahalle İlçesinde Kontrollü Kredi Uygulaması Yapılan Tarım İşletmelerinin Planlanması Üzerine Bir Araştırma. *Ankara Üniv. Zir. Fak. Yayınları*: 379, Bilimsel Araştırma ve İncelemeler: 415, Ankara.
- Erkuş A., Bülbül M., Kırıl T., Açıl A.F., Demirci R., 1995. Tarım Ekonomisi. Ankara Üniv. Ziraat Fak. Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları No:5, Bizim Büro Basımevi, Ankara. 90-150.
- Erkuş A., Rehber E., 1998. Proje Hazırlama Tekniği. *AÜZF Yayınları*: 1496, Ankara. 22-30.
- Güney O., Darcan N., 2001. Süt Keçiciliğinde İleri Tekniklerin Uygulanabilirliği İçin Gerekli Koşullar. 18 Mart Üniversitesi Ziraat Fakültesi, *Çanakkale'de Keçi Yetiştiriciliği Paneli*, 12 Mart 2001, Çanakkale.
- Horst P., 1976. The Economics Importance of The Goat in the Tropics and Subtropics, Animal Research and Development, Vol:4, Institute for Scientific Co-operation, Germany.
- Kaymakçı M., Erdoğan T., Güney O., 2005. Türkiye'de Süt Keçisi Islahı, *Süt Keçiciliği Ulusal Kongresi*, 26-27 Mayıs, İzmir.
- Kaymakçı M., 2006. *Keçi Yetiştiriciliği* (Genişletilmiş 2. Baskı). Yayın No:2. Meta Basım Matbaacılık, Bornova-İzmir.
- Kaymakçı M., Eliçin A., Işın F., Taşkın T., Karaca O., Tuncel E., Ertuğrul M., Özder M., Güney O., Gürsoy O., Torun O., Altı, T., Emsen H., Seymen S., Geren H., Odabaşı A., Sönmez R., 2005. Türkiye'de Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği Üzerine Teknik ve Ekonomik Yaklaşımlar. *Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi*, 3-7 Ocak 2005 Milli Kütüphane, Ankara.
- Kaymakçı M., Dellal G., 2006. Türkiye ve Dünya Keçi Yetiştiriciliği. (Ed.) Kaymakçı, M., (İç.) *Keçi Yetiştiriciliği*, İzmir.
- Kırıl T., 1993. Ankara İlinde T.Şeker Fabrikaları A.Ş Besi Bölge Şefliği Tarafından Desteklenen Sığır Besiciliği İşletmelerinin Ekonomik Analizi. *AÜ Ziraat Fakültesi Yayınları* No: 1289, Ankara.
- Kırıl T., Özçelik A., Fidan H., Yılmaz D., 1996. *Ankara Tarım İşletmelerinde Tiftik Üretiminin Ekonomik Analizi*. T.H.K Basımevi, Ankara.
- Kor A., 2004. Dünya'da ve Türkiye'de Süt Amaçlı Keçicilik. *Van Zootečni Derneği*.
- Koyuncu M., 2005. Keçi Yetiştiriciliğinin Dünya ve Türkiye Stratejileri. *Süt Keçiciliği Ulusal Kongresi Bildirileri Kitabı* 26-27 Mayıs 2005, İzmir.

- Koyuncu M., Uzun Kara Ş., Tuncel E., 2006. Güney Marmara Bölgesi Keçicilik İşletmelerini Genel Durumu ve Verim Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Araştırmalar: II. İşletmelerin Üretim Potansiyeli ve Sorunlar. *Tarım Bilimleri Dergisi*. 12 (1), 29-36.
- Ocak S., Darcan N., Güney O., 2005. Sürdürülebilir Tarım İçerisinde Keçi Yetiştiriciliği. *Süt Keçiciliği Ulusal Kongresi Bildirileri Kitabı* 26-27 Mayıs, İzmir.
- Paksoy M., 2007. Kahramanmaraş İlinde Süt Üretimine Yönelik Keçi Yetiştiriciliğine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi (basılmamış), Ankara.
- Şengonca M., 1975. İslah Edilmiş Beyaz Alman Keçilerinde Süt Üretiminin ve Oğlak Büyütmenin Ekonomik Sonuçları Üzerine Bir Araştırma. *E.Ü. Ziraat Fak. Yayınları* No:287, E.Ü. Matbaası, İzmir.
- Şengonca M., Taşkın T., Koşum N., 2003. Saanen x Kıl Keçisi Melezlerinin ve Saf Kıl Keçilerinin Kimi Verim Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Eş Zamanlı Bir Araştırma. *Tr.J.Vet.Anim Sci.* 27:1319-1325.
- Uysal H., Kılıç S., 2005. Türkiye’de Keçi Sütü Üretimi ve Değerlendirme Olanakları. *Süt Keçiciliği Ulusal Kongresi Bildirileri Kitabı* 26-27 Mayıs, İzmir.

ÇİZELGELER

Sayfa No

Çizelge 1. Erkek işgücü birimine (EİB) çevirmede kullanılan katsayılar.....	10
Çizelge 2. BBHB'ne çevirmede kullanılan katsayılar.....	10
Çizelge 3. Dünya keçi varlığındaki gelişmeler	14
Çizelge 4. Dünya'da ülkelere ve yıllara göre keçi sütü üretimi (ton).....	15
Çizelge 5. Dünya'da ülkelere ve yıllara göre keçi eti üretimi (ton).....	15
Çizelge 6. Türkiye'de yıllar itibariyle keçi varlığı	16
Çizelge 7. Türkiye'de yıllar itibariyle keçi sütü üretimi	17
Çizelge 8. Türkiye'de yıllar itibariyle keçi eti üretimi	17
Çizelge 9. Çanakkale ili nüfus durumu.....	19
Çizelge 10. Çanakkale ili arazi varlığı	20
Çizelge 11. Çanakkale ili tarım arazisi ve kullanım durumu	20
Çizelge 12. Çanakkale ili tarımsal işletme büyüklükleri	21
Çizelge 13. Çanakkale ili 2008 yılına ait tarla bitkileri ekim alanı, üretim ve verim durumu	22
Çizelge 14. Çanakkale ili sebze yetiştiriciliği üretimi	23
Çizelge 15. Çanakkale ili meyve üretimi	25
Çizelge 16. Çanakkale ili zeytin üretimi.....	26
Çizelge 17. Çanakkale ili bağ alanları ve üretimi.....	26
Çizelge 18.Çanakkale ili hayvan varlığı.....	27
Çizelge 19. Çanakkale ili tarım alet ve makineleri.....	28
Çizelge 20.Çanakkale ilinde sulanan alan miktarı	29
Çizelge 21. Çanakkale ili sulanan alanların ürünlere göre dağılımı.....	29
Çizelge 22. İncelenen işletmelerde arazi varlığı.....	31
Çizelge 23. İncelenen işletmelerde arazi tasarruf şekilleri.....	32
Çizelge 24. İncelenen işletmelerde hayvan varlığı.....	32
Çizelge 25. İncelenen işletmelerde nüfusun yaş grupları ve cinsiyete göre dağılımı.....	33
Çizelge 26. İncelenen işletmelerde 7 ve daha yukarı yaştaki nüfusun cinsiyete göre okur-yazarlık oranı.....	34
Çizelge 27. İncelenen işletmelerde işgücü varlığı (EİB).....	34
Çizelge 28.İncelenen işletmelerde işgücü kullanımı.....	35

Çizelge 29. İncelenen işletmelerde çeki gücü ile arazi varlığı arasındaki ilişkiler.....	36
Çizelge 30. İncelenen işletmelerde aktif sermaye durumu.....	37
Çizelge 31. İncelenen işletmelerde çiftlik sermayesi ve oransal dağılımı.....	39
Çizelge 32. İncelenen işletmelerde toprak sermayesi.....	40
Çizelge 33. İncelenen işletmelerde arazi ıslahı sermayesi.....	40
Çizelge 34. İncelenen işletmelerde bina sermayesi.....	41
Çizelge 35. İncelenen işletmelerde bitki sermayesi.....	42
Çizelge 36. İncelenen işletmelerde işletme sermayesi ve oransal dağılımı.....	43
Çizelge 37. İncelenen işletmelerde hayvan sermayesi.....	44
Çizelge 38. İncelenen işletmelerde alet-makine sermayesi.....	45
Çizelge 39. İncelenen işletmelerde malzeme mühimmat sermayesi.....	46
Çizelge 40. İncelenen işletmelerde para sermayesi.....	47
Çizelge 41. İncelenen işletmelerde pasif sermaye durumu.....	47
Çizelge 42. İncelenen işletmelerde yabancı sermaye.....	49
Çizelge 43. İncelenen işletmelerde gayri safi üretim değeri.....	51
Çizelge 44. İncelenen işletmelerde bitkisel üretim değeri.....	52
Çizelge 45. İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değeri.....	53
Çizelge 46. İncelenen işletmelerde gayrisaf hasıla.....	54
Çizelge 47. İncelenen işletmelerde gayrisaf hasılanın çeşitli birimlere düşen miktarı ve aktif sermayeye oranı (%).....	55
Çizelge 48. İncelenen işletmelerde değişen masraflar.....	57
Çizelge 49. İncelenen işletmelerde sabit masraflar.....	58
Çizelge 50. İncelenen işletmelerde toplam masraflar.....	58
Çizelge 51. İncelenen işletmelerde toplam masrafların çeşitli birimlere düşen miktarı ve aktif sermayeye oranı (%).....	59
Çizelge 52. İncelenen işletmelerde brüt kar.....	60
Çizelge 53. İncelenen işletmelerde saf hasıla.....	60
Çizelge 54. İncelenen işletmelerde tarımsal gelir.....	61
Çizelge 55. İncelenen işletmelerde tarımsal gelirin çeşitli birimlere düşen miktarı...	61
Çizelge 56. İncelenen işletmelerde toplam aile geliri.....	62
Çizelge 57. İncelenen işletmelerde rantabilite faktörü ve rantabilite oranları.....	63

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Duygu ÇITAK

Doğum Yeri: Söke/AYDIN

Doğum Tarihi: 13/12/1985

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/ Ziraat Mühendisliği / Tarım Ekonomisi Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/ Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Yıl ve Kurumlar: Haziran 2009- Nisan 2010, Köy Koop.

İLETİŞİM

E-posta Adresi: duygucitak@windowslive.com